

Programación didáctica

Xeografía e Historia

Curso 2022-2023

Grupo: 2º da ESO

Docente: Sergio López Vázquez

Índice

1. Introducción	4
2. Xustificación	4
3. Datos do departamento	6
4. Contextualización	6
a) Contexto	6
b) Centro	7
c) Aula	8
5. Metodoloxía	9
a) Características psicoevolutivas do alumnado	9
b) Principios e estratexias metodolóxicas.....	9
c) Actividades de ensinanza e aprendizaxe.....	10
d) Modalidades de agrupamento	10
e) Recursos didácticos e curriculares.....	11
6. Competencias clave	11
7. Obxectivos	13
8. Contidos	14
9. Criterios de avaliación	15
10. Atención á diversidade e alumnado con NEAE	19
11. Unidades didácticas	20
12. Elementos transversais	45
13. Actividades complementarias	46
14. Relación familia-centro educativo	47
15. Avaliación e promoción	47
a) Avaliación inicial	49
b) Avaliación continua	49
15.b.1 Procedementos para a avaliación continua	49
15.b.2 Criterios de cualificación	50
15.b.3 Elaboración da nota media trimestral.....	51
15.b.4 Recuperación dunha proba ou exame	51
15.b.5 Recuperación dunha avaliación	52
c) Avaliación final.....	52
d) Avaliación do proceso de ensino e da práctica docente.....	53
e) Avaliación da programación didáctica	54
16. Adaptación da programación ás continxencias sanitarias pola COVID-19	55
16.1 Modelos de aplicación da programación didáctica no curso 22-23	55
16.1.1 Modelo A (presencial)	55

16.1.2 Modelo B (semipresencial)	55
16.1.3 Modelo C (online).....	56
17. Bibliografía	60

1. Introducción

Unha sociedade é o produto do seu pasado, dos seus avances humanos, do coñecemento científico adquirido e do xeito no que se aplicou para axudar ao individuo a comprender a súa contorna. Estes avances reflectíronse nas Artes, na Xeografía ou no propio modelo de desenvolvemento historiográfico ata conformar un conxunto de coñecementos que, desde distintos puntos de vista, permiten ao ser social analizar e comprender a súa realidade máis próxima e desenvolver hipóteses sobre aquela menos accesible. A Xeografía e a Historia aparecen neste plano como un eixe vertebrador que procura ofrecer respostas ás necesidades do ser humano.

A Xeografía canaliza o estudo empírico que axuda ao ser humano a comprender o mundo que lle rodea. Nela descríbese, analízase e contrástase a realidade física e humana favorecendo a interpretación do contexto no que actúa o individuo.

A Historia, como estudo da experiencia humana no tempo e no espazo, axúdanos a entender e explicar, que non xustificar, a realidade do mundo actual, a participar na construción da memoria persoal e colectiva e a formar unha cidadanía responsable, activa e comprometida co seu contorno social.

Partindo destas premisas, a presente programación didáctica procura vertebrar o desenvolvemento dunha aprendizaxe significativa na que o alumnado de 2º da ESO adquira as destrezas precisas para o tratamento analítico e comprensivo dos fenómenos, tanto físicos como humanos, que determinan a evolución do mundo actual. Seguindo ao catedrático Joan Pagés (2004), o obxectivo é «preparar aos discentes para que se sitúen no seu mundo, saiban interpretalo desde a súa historicidade e queiran intervir nel con coñecemento de causa».

2. Xustificación

Esta programación busca a formulación de propostas didácticas adaptables ás complexas e cambiantes circunstancias nas que se desenvolve a acción educativa por medio dun proceso reflexivo e autónomo de toma de decisións para establecer un proceso de ensino-aprendizaxe de calidade, que actúe dentro da flexibilidade que debe ter para adaptarse ás diversas circunstancias que adoitan aparecer durante o seu desenvolvemento.

Isto implica que a programación sexa inicialmente unha estrutura de ordeación, temporalización e establecemento de competencias, obxectivos, contidos, criterios de avaliación e estándares de aprendizaxe, metodoloxía didáctica e papel docente, entre outros, ao tempo que se expón como algo aberto, disposto a adaptarse e esquematizarse seguindo as necesidades do alumnado, da comunidade educativa e da contorna social, económica, cultural e xeográfica do centro.

Tamén é importante a adquisición e desenvolvemento de competencias sociais como a tolerancia, o sentido crítico, a apertura ao diálogo intercultural, o respecto, recoñecemento e aplicación dos dereitos humanos e o desenvolvemento das estratexias de aprendizaxe nun contexto de traballo compartido, interdisciplinar e

integrador. Axústase, polo tanto, a preceptos e valores establecidos nos artigos 27 e 49 da *Constitución Española* de 1978 e no *Estatuto de Autonomía de Galicia (Ley Orgánica 1/1981, de 6 de abril)*. Tamén ten como base a *Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación* e a súa reforma na *Ley Orgánica 8/2013, de 9 de decembro, para a Mellora da Calidade Educativa* (no sucesivo, texto refundido da LOE) e o *Real Decreto-Lei 5/2016, de 9 de decembro, de medidas urxentes para a ampliación do calendario de implantación da Lei Orgánica 8/2013*, así como o *Real Decreto 1105/2014, de 26 de decembro, polo que se establece o currículo básico da Educación Secundaria Obrigatoria e do Bacharelato* e a súa concreción na nosa Comunidade no *Decreto 86/2015, de 25 de xuño, polo que se establece o currículo da educación secundaria obrigatoria e do bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia*.

Igualmente, son referencia fundamental o *Decreto 7/1999, de 7 de xaneiro, polo que se implantan e regulan os centros públicos integrados de ensinanzas non universitarias*, a *Orde do 3 de outubro de 2000 pola que se dictan instrucións para o desenvolvemento do Decreto 7/1999 polo que se implantan e regulan os centros públicos integrados de ensinanzas non universitarias* e a *Orde de 28 de xuño de 2010, pola que se modifica parcialmente a anterior*. Do mesmo xeito, terase como referente para a aplicación desta programación a *Resolución do 26 de maio de 2022, da Secretaría Xeral de Educación e Formación Profesional, pola que se ditan instrucións para o desenvolvemento das ensinanzas de educación infantil, educación primaria, educación secundaria obrigatoria e bacharelato no curso académico 2022/23*. Tamén, e como se indicará no apartado relativo á avaliación, tomarase como referencia a *Orde do 2 de marzo de 2021 pola que se regula o dereito do alumnado á obxectividade na avaliación e se establece o procedemento de reclamación das cualificacións obtidas e das decisións de promoción e obtención do título académico que corresponda, en educación infantil, educación primaria, educación secundaria obrigatoria e bacharelato*. A restante lexislación vixente tratarase ao longo desta programación e está recollida no apartado 16. Bibliografía.

Partindo do establecido na lexislación referida elabóranse os documentos de centro, que ofrecen dinamismo á labor educativa. Destes ten especial importancia o **Proxecto Educativo**, que é unha proposta global e colectiva de actuación a longo prazo na que se insiren os elementos de identidade do centro, valorando a súa contorna social e cultural, os valores, coñecementos e habilidades que se procuran priorizar no alumnado ou a relación coas familias, entre outros. Con el, que é o segundo nivel de concreción curricular, establécese un primeiro nivel de toma de decisións, xa que é o documento base para a formulación dunha escola comprensiva. Nel inclúense documentos de acción común como son o **Plan de Atención á Diversidade** (*Decreto 229/2011, de 7 de decembro, polo que se regula a atención á diversidade do alumnado dos centros docentes de Galicia*), o **Plan de Orientación Académica e Profesional** (*Decreto 120/1998, do 23 de abril, e o seu desenvolvemento na Orde de 24 de xullo de 1998*), o **Plan de Acción Titorial** (*Decreto 324/1996*), o **Plan de Convivencia** e as **Normas de Organización Funcionamento e Convivencia** (*Decreto 8/2015, do 8 de xaneiro, polo que se desenvolve a Lei 4/2011, do 30 de xuño, de convivencia e participación da comunidade educativa en materia de convivencia escolar*), e o **Proxecto Lector** (concretado para cada curso no Plan Anual de Lectura), entre outros. De igual xeito, é salientable a súa concreción para cada curso na **Programación Xeral Anual**.

A nivel curricular, e centrándonos na acción docente, o noso primeiro referente é a concreción curricular do centro, inserida na Programación Xeral Anual. Dela deriva a programación do noso departamento, que, ao mesmo tempo, é a base da programación didáctica que presentamos. Esta programación, como se establece na normativa vixente, debe ser elaborada polas xefaturas de departamento, aprobada no Claustro de Profesorado, avaliada pola Comisión de Coordinación Pedagóxica e supervisada pola Inspección Educativa para cumprir coas propostas plantexadas na función educativa dun centro académico coma o noso.

Así, seguindo estes principios, atopámonos ante unha programación de aula que, a partir da programación didáctica do departamento e dos xa referidos documentos, quere propiciar un proceso educativo de calidade, equitativo, inclusivo, compensador das desigualdades e sólido para permitir a continuidade do proceso formativo ao longo da vida e, polo tanto, centrado no desenvolvemento integral da persoa. Partindo destas premisas, establecemos propostas metodolóxicas innovadoras, asentadas no marco lexislativo vixente, na súa concreción documental de centro e na investigación-acción coas que queremos propiciar a reflexión alumnado sobre a contorna económica, social e cultural e a súa relación co mundo actual, así como os diferentes actores que participan nel. Este obxectivo tan amplo supón establecer procesos de ensino-aprendizaxe motivadores que propicien o desenvolvemento das súas múltiples intelixencias e atendan á súa diversidade creando espazos inclusivos de cooperación e convivencia. Polo tanto, estamos ante unha conceptualización educativa integral na que os coñecementos, habilidades e destrezas entrelázanse con elementos transversais de primeira orde como son: a comprensión lectora, a expresión oral e escrita, a comunicación audiovisual, as tecnoloxías da información e a comunicación, o emprendemento e a educación cívica e constitucional (*Decreto 86/2015*).

3. Datos do departamento

Xefe de departamento: Sergio López Vázquez

Materias que se imparten dende o departamento:

Grupo	Materia
2º da ESO	Xeografía e Historia
3º da ESO	Xeografía e Historia
4º da ESO	Xeografía e Historia Economía

4. Contextualización

a) Contexto

A implementación desta programación realízase no Centro Público Integrado de Cervantes. Este está ubicado en San Román de Cervantes, núcleo municipal do concello, nas proximidades da estrada LU-P-0702 que conecta a localidade co concello de Becerreá e dá acceso tamén á autoestrada A-6. O municipio atópase na área centro-oriental da provincia de Lugo e, cunha extensión de 276,4 km², limita cos

concellos de: Becerreá (LU) e As Nogais (LU), na área occidental; Navia de Suarna (LU), na setentrional; Candín (LE), Vega de Espinareda (LE) e Villafranca del Bierzo (LE), na oriental; e Pedrafita do Cebreiro (LU), Vega de Valcarce (LE) e Balboa (LE), na área meridional. A súa poboación, segundo cifras do INE (2020) é de 1.294 habitantes, se ben a extensión do propio municipio (distribuído en 21 parroquias) dá lugar a que a densidade de poboación sexa moi baixa (5,15 hab/ km²) se se compara coa media galega e haxa un elevado grao de dispersión demográfica en pequenos núcleos rurais.

A economía deste municipio baséase principalmente no sector primario, que actúa como principal foco de emprego adicando a meirande parte dos seus recursos á produción gandeira. Tamén hai presenza do sector terciario, adicado principalmente aos servizos públicos, e unha presenza case inexistente do sector secundario. Esta distribución sectorial da actividade económica dá lugar a que a renda das familias sexa de tipo medio-baixo.

Nas inmediacións do centro, o concello dispón da área recreativa de San Román, un centro de saúde, a casa consistorial e unha oficina bancaria. Tamén é destacable a presenza espazos naturais e culturais de interese público como as pallozas do Piornedo, o museo Casa do Sesto, o castelo de Doiras, o castro de Santa María e a torre-fortaleza de Quindous.

b) Centro

Estamos ante un CPI de titularidade pública de liña un no que se imparten as ensinanzas de Infantil, Primaria e Secundaria que se regula polo establecido no *Decreto 7/1999, de 7 de xaneiro, polo que se implantan e regulan os centros públicos integrados de ensinanzas non universitarias, a Orde do 3 de outubro de 2000 pola que se dictan instrucións para o desenvolvemento do Decreto 7/1999 polo que se implantan e regulan os centros públicos integrados de ensinanzas non universitarias e a Orde de 28 de xuño de 2010, pola que se modifica parcialmente a anterior*. O seu horario é de 10.00 a 16.15 horas e conta coas 13 unidades que integran o conxunto das ensinanzas propias dun CPI de liña un. Se ben, en diversos grupos de infantil e de primaria, debido á escasa cifra de alumnado, hai agrupamentos.

Seguindo o establecido no *Real Decreto 132/2010, de 12 de febreiro, polo que se establecen os requisitos mínimos dos centros que impartan as ensinanzas do segundo ciclo da educación infantil, a educación primaria e a educación secundaria e o Real Decreto 505/2007, de 20 de abril, polo que se aproban as condicións básicas de accesibilidade e non discriminación das persoas con discapacidade para o acceso e utilización dos espazos públicos urbanizados e edificacións* é un centro ben dotado de recursos físicos e materiais, pois todos eles dispóñense de xeito que garantan a accesibilidade de todo tipo de persoas, en especial daquelas que poidan presentar discapacidades motoras ou funcionais.

Dos plans e proxectos de Centro que desenvolven o principio de autonomía pedagóxica destaca o **Plan de Orientación Académica e Profesional**, que recolle a planificación xeral, a definición de accións prioritarias e estratexias de intervención do departamento de orientación, así como as medidas de atención á diversidade, concretadas no **Plan de Atención á Diversidade (PAD)**. Neste último analízase a realidade actual do centro, a determinación dos obxectivos a conseguir, as medidas que se levarán a cabo para atender a diversidade do alumnado e os recursos tanto

humanos, como temporais, materiais e didácticos, que se adicarán a tal fin, así coma o procedemento de seguemento, avaliación e revisión do mesmo.

A correcta aplicación do PAD está vencellado co **Plan de Acción Titorial** (texto refundido da LOE, art. 121), documento que especifica a organización e funcionamento das titorías e que recolle as formas de integración e participación do alumnado no contexto escolar, o seguemento do seu proceso de ensinanza–aprendizaxe e a toma de decisións sobre o seu futuro académico e profesional.

No tocante aos principios democráticos de convivencia, así como á prevención e resolución pacífica de conflitos (texto refundido da LOE, capítulo I, art. 1), o Proxecto Educativo inclúe o **Plan de Convivencia** do centro, documento operativo que, en coordinación co establecido nas Normas de Organización Funcionamento e Convivencia, recolle a situación actual do centro, as necesidades e obxectivos, as normas de conduta e sancións derivadas do seu incumprimento, actuacións a desenvolver e proceso de seguemento e avaliación. Seguindo cos documentos que inclúe o PE, destacaremos tamén o **Proxecto lector**, que articula a medio prazo todas as actuacións do centro educativo destinadas ao fomento da lectura e a escritura e as habilidades informativas e a adquisición das competencias clave. Todos os documentos anteriormente mencionados forman parte do PE e precisan dunha concreción e revisión anual no marco da PXA. Xunto a eles aparecen outros de importancia como son o Plan de Autoprotección, Plan anual de actividades para a potenciación do uso da lingua galega, o Programa de formación do profesorado no centro e outros programas de tipo específico nos que participa o centro.

c) Aula

Esta programación de aula está destinada a un grupo de 3 discentes que cursan 2º da ESO con idades comprendidas entre os 13 e os 14 anos (dúas mulleres e un varón). Todos e todas teñen nacionalidade española e son residentes na localidade ou nos seus núcleos rurais. A súa lingua materna é o galego, se ben o emprego deste dispón das variedades dialectais propias da zona.

Trátase dun grupo cohesionado que compartiu os niveis e etapas anteriores. Este nivel de cohesión fai que haxa un alto grao de cooperación na convivencia entre o alumnado e non existan casos de conflictividade tanto dentro do grupo como con grupos doutros niveis. Existe nel un bo hábito de estudo, se ben algunhas das ferramentas de aprendizaxe aínda non están desenvolvidas de xeito eficiente, polo que no caso do estudo, por exemplo, segue a ser un grupo tendente á aprendizaxe mecánica no canto dunha comprensión completa dos contidos. No caso das competencias dixitais, o seu grao de desenvolvemento é moi positivo, mais isto non evita que sexa preciso achegar á aula as últimas novidades no relativo ás Tecnoloxías da Aprendizaxe e do Coñecemento para unha favorable actualización dos coñecementos neste eido.

Ao tratarse dunha materia propia de modalidade, o alumnado procede exclusivamente da área de Humanidades. O grupo presenta, ao mesmo tempo, hábitos lectores, de estudo e de aprendizaxe fóra do centro positivos, polo que a aprendizaxe dentro da aula vese acompañada dun interese polo coñecemento e a ampliación deste fóra do centro educativo.

Non se observa, en ningún caso, a necesidade, a partir dos informes previos, de aplicar medidas de atención á diversidade ordinarias ou extraordinarias, polo que

enténdese como suficiente, a lo menos mentres así se considere e non haxa informes que indiquen o contrario, o modelo de aplicación das ferramentas de aprendizaxe deseñado ordinariamente para esta materia.

5. Metodoloxía

a) Características psicoevolutivas do alumnado

Partimos do momento de desenvolvemento tanto a nivel fisiolóxico, como psicolóxico e social. Seguindo as teses expostas por Piaget (1971), no aspecto cognitivo os discentes atópanse no estadio das «operacións intelectuais abstractas, da formación da personalidade e da inserción afectiva e intelectual na sociedade dos adultos». É dicir, trátase dun momento no que o seu desenvolvemento permítelles asumir novas habilidades e roles sociais e adquirir valores morais superiores. Isto contribuirá a desenvolver un modelo de aprendizaxe significativa na que o razoamento formal lles axude a enfocar un problema atendendo ás diversas hipóteses causais, procedimentais e de resolución sen descartar inicialmente aquelas que poidan ser alleas aos seus ámbitos de coñecemento.

b) Principios e estratexias metodolóxicas

Tomando como referencia os aspectos sinalados con anterioridade, formularase unha metodoloxía de aprendizaxe que busque a interrelación de feitos e diversos aspectos propios da materia de Xeografía e Historia cos elementos transversais do proceso de ensinanza e aprendizaxe. Así, tomarase como referencia un modelo construtivista no que sexa o propio alumnado o que, a partir dun punto común de partida, procure fórmulas de resolución e de síntese dos coñecementos adquiridos ao longo do proceso de ensinanza e aprendizaxe de xeito que esta estrutura de traballo lle axude a afrontar novos problemas, incógnitas ou retos que se lle presenten tanto no aspecto académico como no seu día a día dentro e fóra do centro.

Esta metodoloxía segue unha estrutura clara que conta de varios pasos: un primeiro no que se realizará unha revisión dos coñecementos previos e unha presentación dos novos contidos (avaliación inicial e método expositivo); un segundo momento no que se formulará unha pregunta sobre estes contidos co obxectivo de que sexa o alumnado o que ofrezca unha resposta (método interrogativo); un terceiro no que os e as discentes, de xeito individual ou en grupo, deberán empregar recursos dixitais e analóxicos para procurar unha resposta á pregunta ou preguntas formuladas (proceso investigativo); un cuarto no que se realizará unha análise da información recollida e se contrastará a fiabilidade das diversas fontes (proceso comprensivo); un quinto no que a información obtida, sintetizada e reelaborada co obxectivo de facela comprensible será exposta ao resto do alumnado por parte de cada un ou cada unha das discentes (método expositivo); e un sexto no que o persoal docente da materia recopilará a información recollida e ampliará aquela que considere que non foi analizada en profundidade (método recolectivo e de ampliación). Esta metodoloxía implica un proceso de aprendizaxe activa que fomenta a autonomía investigadora, analítica e sintética do alumnado, mais a súa aplicación non será rixida, senón que se

irá adaptando aos distintos ritmos de aprendizaxe e afondará naqueles aspectos que se consideren que non se están a desenvolver favorablemente.

Do mesmo xeito, a aplicación desta metodoloxía estará combinada con distintas modalidades de agrupamento na aula e aproveitamento dos recursos materiais e humanos do centro, polo que poderanse dividir os distintos procesos en grupos nos que o alumnado se especialice nunha tarefa concreta.

De xeito paralelo, haberá un alto grao de implicación do persoal docente nas tarefas de supervisión e titorización dos diversos procesos co obxectivo de garantir que estes sexan significativos. Con este fin, empregaranse diversas ferramentas de valoración e avaliación da metodoloxía e da eficacia dos propios materiais utilizados (explicados no punto «14. Avaliación e promoción»).

Para apoiar estas tarefas, deseñárase tamén un blog de aula no que, de xeito transversal coas materias do departamento e respectando sempre a Lei Orgánica 15/1999 de 13 de decembro de Protección de Datos de Carácter Persoal, (LOPD), se expoñan os traballos realizados polo alumnado co obxectivo de favorecer o seu coñecemento por parte do resto de educandos e que se fomenten a competencia dixital e a competencia en comunicación lingüística do grupo-aula.

c) Actividades de ensinanza e aprendizaxe

As actividades de ensinanza e aprendizaxe formuladas ao longo do curso terán como base común o obxectivo de fomentar a autonomía na aprendizaxe do alumnado. Estas se presentarán en grao crecente de dificultade para propiciar un proceso de aprendizaxe evolutiva e adaptaranse aos diversos procesos e ritmos que presente o alumnado. A súa formulación partirá das propias actividades plantexadas nos materiais de apoio empregados para a materia, das actividades propostas polo persoal docente, dos proxectos transversais desenvolvidos polo centro educativo e, sempre que se considere de interese para o proceso de ensinanza aprendizaxe, das propostas realizadas polo alumnado. En calquera caso, a súa estrutura diferenciarase entre actividades de iniciación, de desenvolvemento, de consolidación, de apoio ou reforzo, de ampliación, de avaliación e, nos casos nos que sexa preciso, de recuperación.

Tamén se formularán actividades complementarias a realizar dentro das instalacións do centro ou na contorna próxima. Estas actividades buscarán, en calquera caso, a interdisciplinabilidade entre departamentos e a interrelación, na medida do posible, con outros niveis educativos. Serán actividades nas que se procurará sempre o desenvolvemento dos elementos transversais do currículo, tanto desde a propia materia de Xeografía e Historia como de todas aquelas que participen nelas.

d) Modalidades de agrupamento

A cooperación, solidariedade e a relación entre iguais son unha base fundamental para o noso centro. É por isto que a metodoloxía empregada procurará modalidades de agrupamento que favorezan a creación de grupos equilibrados, coordinados entre sí e que sigan unha pauta de traballo colaborativa co obxectivo de que o proceso de ensinanza e aprendizaxe non se formule como algo exclusivamente individual, senón como un proceso no que todo o alumnado participe e as capacidades de cada participante no grupo complementen as dificultades dos e das demais integrantes. É

dicir, o agrupamento será flexible e adaptado tanto ás necesidades da actividade proposta como, sobre todo, ás necesidades e á diversidade do alumnado. Procurarase, polo tanto, un modelo de aprendizaxe colaborativa na que todos e todas favorezan o crecemento cognitivo e procedimental do resto de persoas participantes.

e) Recursos didácticos e curriculares

Os recursos dos que se fará uso ao longo da implementación deste documento son:

- Recursos humanos: alumnado, persoal do departamento, persoal docente do centro, equipo directivo, Departamento de Orientación e familias. Tamén se poderá acoder a persoal alleo ao centro que, sempre coa autorización do equipo directivo e do Claustro de Profesorado, se considere que pode contribuir ao proceso de ensinanza e aprendizaxe participando nunha ponencia ou nun simposio sobre cuestións relativas á materia de Xeografía e Historia.
- Recursos materiais: empregaranse como base contextual do coñecemento os apuntamentos do docente, recursos bibliográficos propios do departamento, do equipo docente ou da biblioteca de centro, materiais autoeditados, recursos audiovisuais, recursos tecnolóxicos como a pizarra dixital, a aula de Tecnoloxía e, cando sexa preciso, poderanse empregar tamén os recursos dos que dispoñen os espazos de uso común alleos á propia aula ou aulas nas que se desenvolven as actividades e que se atopan dentro do centro.
- Recursos do contexto: buscarase con eles dar practicidade aos coñecementos abordados na aula aplicándoos á contorna socioeconómica, cultural, xeográfica ou política do noso centro. Estes recursos serán a paisaxe, o patrimonio local, galego e nacional, a contorna económica e empresarial do noso territorio e os distintos elementos que compoñen a nosa cultura dende un punto de vista artístico, xeográfico e histórico. Terán especial importancia para esta materia, polo tanto, museos etnográficos, históricos, científicos e artísticos así como exposicións temporais ou estruturas económicas da nosa contorna. O seu coñecemento plantexarase como unha saída educativa do centro e procurará, sempre que sexa posible, unha formulación interdisciplinar con outras materias.

6. Competencias clave

Podemos definir «competencias» como as «capacidades para aplicar de xeito integrado os contidos propios de cada ensinanza e etapa educativa, co fin de lograr a realización adecuada de actividades e a resolución eficaz de problemas complexos» (D. 86/2015). Desde o punto de vista educativo, seguindo a *Recomendación 2006/962/EC, do Parlamento Europeo e do Consello, de 18 de decembro de 2006, sobre as competencias clave para a aprendizaxe permanente*, destaca a importancia de establecer os medios para desenvolver e alcanzar no alumnado unha serie de competencias clave durante a súa formación educativa obrigatoria, para poder, despois, desenvolve-las ao longo da vida. As competencias clave son sete: Competencia en Comunicación lingüística, Competencia matemática e competencias básicas en ciencia e tecnoloxía, Competencia dixital, Aprender a aprender,

Competencias sociais e cívicas, Sentido de iniciativa e espírito emprendedor e Conciencia e expresións culturais.

O seu tratamento e desenvolvemento é obrigatorio, potenciando de xeito integral o desenvolvemento das competencias en Comunicación lingüística e a Competencia matemática e competencias básicas en ciencia e tecnoloxía. De igual xeito, a *Orde ECD/65/2015, de 21 de enero, pola que se describen as relacións entre as competencias, os contidos e os criterios de avaliación da educación primaria, a educación secundaria obrigatoria e o bacharelato* pon en relación as competencias cos elementos curriculares de primeira orde que se desenvolverán na programación.

A materia de Xeografía e Historia favorece o desenvolvemento da Comunicación lingüística por medio do coñecemento e uso correcto do vocabulario específico da materia ao empregar diferentes variantes do relato narrativo, argumentativo, descriptivo ou informativo. A lectura e interpretación de textos favorece a comprensión da contorna literaria, así como o proceso de busca e relación de fontes. A Competencia matemática e competencias básicas en ciencia e tecnoloxía terán un peso fundamental na análise de conceptos estatísticos, gráficas, estudos porcentuais, desenvolvemento de diagramas ou desenvolvemento de eixes cronolóxicos. Con todos eles contribuiremos a unha aplicación conxunta da análise e comprensión da materia xunto ao desenvolvemento práctico dos feitos matemáticos aplicados a contextos e situacións reais.

A Competencia dixital desenvólvese ao traballar coa información procedente de moi diversas fontes dispoñibles na rede primando os recursos procedentes dos medios de comunicación, que deben ser analizados con sentido crítico para contrastar a súa fiabilidade. Estes requiren de coñecementos, habilidades e destrezas que contribúan a formas de relación seguras e reflexivas nunha contorna dixital e que ao mesmo tempo permitan o seu tratamento en diferentes formatos e soportes. Falamos así das Tecnoloxías da Relación, Información e Comunicación (TRIC) (Gabelas, J. A., Marta, C., e Aranda, D., 2012) concebidas dende o punto de vista educativo como Tecnoloxías para a Aprendizaxe e o Coñecemento (TAC).

Trabállase a Competencia en aprender a aprender ao fomentar o gusto polo coñecemento do patrimonio material e inmaterial dos pobos incluíndo neste o estudo evolutivo do espazo. É dicir, referímonos a apropiación identitaria que nos capacite para analizar e interpretar os fenómenos xeográficos, históricos, artísticos e sociais como resposta aos desafíos actuais.

O tratamento das Competencias sociais e cívicas nesta materia realízase cando interpretamos e damos resposta a situacións problemáticas de xeito cooperativo, tolerante e non discriminatorio respectando aos demais desde as súas potencialidades. Isto permite a comprensión da realidade como un entorno de cambio que conleva o respecto das distintas realidades propias e alleas. Trátase de tomar consciencia da importancia dos procesos sociais interculturais.

A Competencia en sentido de iniciativa e espírito emprendedor desenvólvese ao planificar, elaborar e presentar os obxectos de aprendizaxe, as situacións problemáticas e o estudo asumindo riscos, tomando decisións e trasladando estas destrezas e habilidades a diferentes contextos e situacións. Trátase de autorregular a aprendizaxe e adquirir responsabilidade tanto a nivel académico como social.

A Xeografía e Historia é fundamental para o desenvolvemento da Conciencia e expresións culturais, pois procura no alumnado o aprezo polos valores patrimoniais (culturais, artísticos, xeográficos e etnográficos) e crear un espírito crítico construtivo

cara a súa valoración e conservación. Estas aptitudes e actitudes para o estudo e a análise permitirán establecer e comprender a súa relación entre estas e as sociedades que as crean.

7. Obxectivos

Os obxectivos débense entender como referentes relativos aos logros que o alumnado debe alcanzar ao rematar o proceso educativo, como resultado das experiencias de ensino e aprendizaxe intencionalmente planificadas para tal fin (*Decreto 86/2015*). Estes contribuirán a analizar o progreso alcanzado por cada discente e que aspectos se deben reforzar co grupo para acadar un desenvolvemento integral. Para a Educación Secundaria Obrigatoria, os obxectivos de etapa da nosa Comunidade veñen recollidos no *Decreto 86/2015* son os seguintes:

- a) Asumir responsablemente os seus deberes, coñecer e exercer os seus dereitos no respecto ás demais persoas, practicar a tolerancia, a cooperación e a solidariedade entre as persoas e os grupos, exercitarse no diálogo, afianzando os dereitos humanos e a igualdade de trato e de oportunidades entre mulleres e homes, como valores comúns dunha sociedade plural, e prepararse para o exercicio da cidadanía democrática.
- b) Desenvolver e consolidar hábitos de disciplina, estudo e traballo individual e en equipo, como condición necesaria para unha realización eficaz das tarefas da aprendizaxe e como medio de desenvolvemento persoal.
- c) Valorar e respectar a diferenza de sexos e a igualdade de dereitos e oportunidades entre eles. Rexeitar a discriminación das persoas por razón de sexo ou por calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social. Rexeitar os estereotipos que supoñan discriminación entre homes e mulleres, así como calquera manifestación de violencia contra a muller.
- d) Fortalecer as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións coas demais persoas, así como rexeitar a violencia, os prexuízos de calquera tipo e os comportamentos sexistas, e resolver pacificamente os conflitos.
- e) Desenvolver destrezas básicas na utilización das fontes de información, para adquirir novos coñecementos con sentido crítico. Adquirir unha preparación básica no campo das tecnoloxías, especialmente as da información e a comunicación.
- f) Concibir o coñecemento científico como un saber integrado, que se estrutura en materias, así como coñecer e aplicar os métodos para identificar os problemas en diversos campos do coñecemento e da experiencia.
- g) Desenvolver o espírito emprendedor e a confianza en si mesmo, a participación, o sentido crítico, a iniciativa persoal e a capacidade para aprender a aprender, planificar, tomar decisións e asumir responsabilidades.
- h) Comprender e expresar con corrección, oralmente e por escrito, na lingua galega e na lingua castelá, textos e mensaxes complexas, e iniciarse no coñecemento, na lectura e no estudo da literatura.
- i) Comprender e expresarse nunha ou máis linguas estranxeiras de maneira apropiada.
- l) Coñecer, valorar e respectar os aspectos básicos da cultura e da historia propias e das outras persoas, así como o patrimonio artístico e cultural. Coñecer mulleres e

homes que realizaran achegas importantes á cultura e á sociedade galega, ou a outras culturas do mundo.

m) Coñecer e aceptar o funcionamento do propio corpo e o das outras persoas, respectar as diferenzas, afianzar os hábitos de coidado e saúde corporais, e incorporar a educación física e a práctica do deporte para favorecer o desenvolvemento persoal e social. Coñecer e valorar a dimensión humana da sexualidade en toda a súa diversidade. Valorar criticamente os hábitos sociais relacionados coa saúde, o consumo, o coidado dos seres vivos e o medio ambiente, contribuíndo á súa conservación e á súa mellora.

n) Apreciar a creación artística e comprender a linguaxe das manifestacións artísticas, utilizando diversos medios de expresión e representación.

ñ) Coñecer e valorar os aspectos básicos do patrimonio lingüístico, cultural, histórico e artístico de Galicia, participar na súa conservación e na súa mellora, e respectar a diversidade lingüística e cultural como dereito dos pobos e das persoas, desenvolvendo actitudes de interese e respecto cara ao exercicio deste dereito.

o) Coñecer e valorar a importancia do uso da lingua galega como elemento fundamental para o mantemento da identidade de Galicia, e como medio de relación interpersoal e expresión de riqueza cultural nun contexto plurilingüe, que permite a comunicación con outras linguas, en especial coas pertencentes á comunidade lusófona.

Obxectivos específicos

Tendo como referencia os obxectivos recollidos con anterioridade por ser comúns a toda a etapa de Educación Secundaria Obrigatoria e os únicos referenciados no currículo establecido polo *Decreto 86/2015*, é preciso establecer tamén uns obxectivos didácticos da materia de Xeografía e Historia para o curso de referencia. Estes obxectivos aparecen referenciados en cada unidade de xeito que a súa interrelación cos contidos, criterios de avaliación, estándares de aprendizaxe e indicadores de logro dispoña dunha contextualización suficiente para comprendelos. Enténdese, polo tanto, que a súa formulación no é algo illado, senón que están necesariamente vencellados aos elementos prescriptivos establecidos no currículo desta materia.

8. Contidos

Referímonos aos contidos cando falamos do «conxunto de coñecementos, habilidades, destrezas e actitudes que contribúen ao logro dos obxectivos de cada ensinanza e etapa educativa, e á adquisición de competencias» (*Decreto 86/2015*). É dicir, son o obxecto do proceso de ensinanza e aprendizaxe que actúa como un medio para conseguir os obxectivos propostos. Ao longo do desenvolvemento das unidades didácticas trátanse estes contidos en relación cos estándares de aprendizaxe establecidos para esta materia. Estes contidos establecidos oficialmente para Xeografía e Historia en 2º da ESO son os seguintes:

Bloque 1. O medio físico

B1.1. Localización. Latitude e lonxitude.

B1.2. Características xerais do medio físico de España e de Galicia.

B1.3. Medio físico de España: relevo e hidrografía.

- B1.4. Medio físico de Galicia: relevo e hidrografía.
- B1.5. Clima: elementos e factores. Diversidade climática da Península Ibérica e de Galicia.
- B1.6. Diversidade de paisaxes. Zonas bioclimáticas da Península Ibérica e de Galicia.
- B1.7. Medio natural e problemas ambientais en España.

Bloque 2. O espazo humano

- B2.1. Poboación mundial: modelos demográficos e movementos migratorios.
- B2.2. Poboación europea: distribución e evolución.
- B2.3. Poboación española: evolución, distribución e dinámica. Movementos migratorios.
- B2.4. Poboación de Galicia: evolución, distribución e dinámica. Movementos migratorios.
- B2.5. Proceso de urbanización no planeta.
- B2.6. A cidade e o proceso de urbanización europeo.
- B2.7. A cidade e o proceso de urbanización en España e en Galicia.
- B2.8. Diversidade de medios naturais en España e en Galicia.
- B2.9. Paisaxes no territorio español e galego.
- B2.10. Principais retos e problemas ambientais en España.

Bloque 3. A Historia

- B3.1. Relación entre o pasado, o presente e o futuro a través da historia.
- B3.2. Fontes históricas.
- B3.3. Cambio e continuidade.
- B3.4. Tempo histórico.
- B3.5. Vocabulario histórico e artístico.
- B3.6. Idade Media: concepto e as subetapas (alta, plena e baixa Idade Media).
- B3.7. Caída do Imperio Romano en Occidente: división política e invasións xermánicas. Imperio Bizantino e reinos xermánicos.
- B3.8. Feudalismo.
- B3.9. Islam. Península Ibérica: invasión musulmá. Evolución de Al-Andalus e dos reinos cristiáns.
- B3.10. Reconquista e repoboación.
- B3.11. Expansión comercial europea e recuperación das cidades. Crise da baixa Idade Media: a 'Peste Negra' e as súas consecuencias.
- B3.12. Arte románica, gótica e islámica.

9. Criterios de avaliación

Os criterios de avaliación son o referente específico para avaliar a aprendizaxe do alumnado, pois describen aquilo que se quere valorar e que os discentes deben lograr, tanto en coñecementos coma en competencias, e que se concretan en estándares de aprendizaxe avaliábeis. Estes estándares permiten determinar o que o alumnado debe saber, comprender e saber facer en cada asignatura (*Decreto 86/2015*). Criterios e estándares forman parte dos elementos prescriptivos do currículo, dan resposta a

«que evaluar» ao longo do curso académico e sérvennos como indicadores da evolución da aprendizaxe do alumnado. Son unha axuda para valorar os desaxustes e necesidades detectadas e permiten tamén ao docente valorar a adecuación das estratexias de ensinanza deseñadas ao contexto educativo no que desenvolve a súa actividade. Estes criterios e estándares deben ser coñecidos polo alumnado, polo que ademais do seu carácter público, os mesmos, secuenciados en unidades didácticas, serán dados a coñecer polo docente ao comezo de cada unidade didáctica.

Seguindo o Decreto 86/2015 os **criterios de avaliación** establecidos para 2º da ESO na asignatura de Xeografía e Historia son:

Bloque 1. O medio físico

B1.1. Localizar espazos xeográficos e lugares nun mapa ou nunha imaxe de satélite, utilizando datos de coordenadas xeográficas.

B1.2. Ter unha visión global do medio físico de España e de Galicia, e das súas características xerais.

B1.3. Situar no mapa de España as unidades e os elementos principais do relevo peninsular, así como os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos.

B1.4. Situar no mapa de Galicia as unidades e os elementos principais do relevo, así como os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos.

B1.5. Coñecer e describir os grandes conxuntos bioclimáticos que conforman o espazo xeográfico español e galego.

B1.6. Coñecer os principais espazos naturais de España e de Galicia.

B1.7. Coñecer, describir e valorar a acción do ser humano sobre o ambiente español e galego, e as súas consecuencias.

Bloque 2. O espazo humano

B2.1. Comentar a información en mapas do mundo sobre a densidade de poboación e as migracións.

B2.2. Analizar a poboación europea no relativo á súa distribución, evolución e dinámica, e ás súas migracións e políticas de poboación.

B2.3. Analizar as características da poboación española, a súa distribución, dinámica e evolución, e os movementos migratorios.

B2.4. Analiza as características da poboación de Galicia, a súa distribución, dinámica e evolución, e os movementos migratorios.

B2.5. Sinalar nun mapamundi as grandes áreas urbanas, e identificar e comentar o papel das cidades mundiais como dinamizadoras da economía das súas rexións.

B2.6. Comprender o proceso de urbanización, os seus proles e os seus contras en Europa.

B2.7. Recoñecer as características das cidades españolas e galegas, e as formas de ocupación do espazo urbano.

B2.8. Coñecer os principais espazos naturais protexidos a nivel peninsular e insular.

B2.9. Identificar as principais paisaxes humanizadas españolas e galegas, e identificalas por comunidades autónomas.

B2.10. Coñecer e analizar os problemas e os retos ambientais que afronta España, a súa orixe e as posibles vías para afrontar estes problemas.

Bloque 3. A Historia

- B3.1. Recoñecer que o pasado non está "morto e enterrado", senón que determina o presente e os posibles futuros e espazos, ou inflúe neles.
- B3.2. Identificar, nomear e clasificar fontes históricas, e explicar diferenzas entre interpretacións de fontes diversas.
- B3.3. Explicar as características de cada tempo histórico e certos acontecementos que determinaron cambios fundamentais no rumbo da historia, diferenciando períodos que facilitan o seu estudo e a súa interpretación.
- B3.4. Entender que os acontecementos e os procesos ocorren ao longo do tempo e á vez no tempo (diacronía e sincronía).
- B3.5. Utilizar o vocabulario histórico e artístico con precisión, inseríndoo no contexto adecuado.
- B3.6. Caracterizar a alta Idade Media en Europa e recoñecer a dificultade da falta de fontes históricas neste período.
- B3.7. Describir a nova situación económica, social e política dos reinos xermánicos.
- B3.8. Explicar a organización feudal e as súas consecuencias.
- B3.9. Analizar a evolución dos reinos cristiáns e musulmáns, nos seus aspectos socioeconómicos, políticos e culturais.
- B3.10. Entender o proceso das conquistas e a repoboación dos reinos cristiáns na Península Ibérica e as súas relacións con Al-Andalus.
- B3.11. Entender o concepto de crise e as súas consecuencias económicas e sociais.
- B3.12. Comprender as características e as funcións da arte na Idade Media.

Do mesmo xeito, os **estándares de aprendizaxe** que se establecen oficialmente no Decreto 86/2015 para a asignatura de Xeografía e Historia en 2º da ESO son:

Bloque 1. O medio físico

- XHB1.1.1. Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa de España e de Galicia, utilizando datos de coordenadas xeográficas.
- XHB1.2.1. Enumera e describe as peculiaridades do medio físico español e galego.
- XHB1.3.1. Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo español.
- XHB1.3.2. Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de España.
- XHB1.4.1. Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo galego. mapa físico de Galicia.
- XHB1.5.1. Localiza nun mapa os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos de España.
- XHB1.5.2. Analiza e compara as zonas bioclimáticas españolas utilizando gráficos e imaxes.
- XHB1.5.3. Localiza nun mapa os espazos bioclimáticos de Galicia.
- XHB1.6.1. Distingue e localiza nun mapa as paisaxes de España e de Galicia.
- XHB1.7.1. Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais en España e en Galicia, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.

Bloque 2. O espazo humano

XHB2.1.1. Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis densamente poboadas.

XHB2.1.2. Explica o impacto das ondas migratorias nos países de orixe e nos de acollemento.

XHB2.2.1. Explica as características da poboación europea.

XHB2.2.2. Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.

XHB2.3.1. Explica a pirámide de poboación de España e das súas comunidades autónomas.

XHB2.3.2. Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España.

XHB2.4.1. Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.

XHB2.5.1. Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.

XHB2.5.2. Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.

XHB2.6.1. Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.

XHB2.6.2. Distingue os tipos de cidades do noso continente.

XHB2.7.1. Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.

XHB2.8.1. Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgúns deles.

XHB2.8.2. Elabora gráficos de distinto tipo (lineais, de barra e de sectores) en soportes virtuais ou analóxicos, que reflectan información económica e demográfica de países ou áreas xeográficas a partir dos datos elixidos.

XHB2.9.1. Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes.

XHB2.10.1. Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.

Bloque 3. A Historia

XHB3.1.1. Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado.

XHB3.2.1. Nomea e identifica catro clases de fontes históricas.

XHB3.2.2. Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais.

XHB3.3.1. Ordena temporalmente algúns feitos históricos e outros feitos salientables, utilizando para iso as nocións básicas de sucesión, duración e simultaneidade.

XHB3.3.2. Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.

XHB3.4.1. Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.

XHB3.5.1. Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.

XHB3.6.1. Utiliza as fontes históricas e entende os límites do que se pode escribir sobre o pasado.

XHB3.7.1. Compara as formas de vida (en diversos aspectos) do Imperio Romano coas dos reinos xermánicos.

XHB3.8.1. Caracteriza a sociedade feudal e as relacións entre señores e campesiños.

XHB3.9.1. Comprende as orixes do Islam e o seu alcance posterior.

XHB3.9.2. Explica a importancia de Al-Andalus na Idade Media.

XHB3.10.1. Interpreta mapas que describen os procesos de conquista e repoboación cristiás na Península Ibérica.

XHB3.10.2. Explica a importancia do Camiño de Santiago.

XHB3.11.1. Comprende o impacto dunha crise demográfica e económica nas sociedades medievais europeas.

XHB3.12.1. Describe características da arte románica, gótica e islámica.

10. Atención á diversidade e alumnado con NEAE

O tratamento da diversidade é un dos núcleos centrais da labor docente, pois supón axustarse a unha realidade evidente na nosa contorna e precisa dunha atención específica para garantir un proceso de ensinanza-aprendizaxe individualizado. Seguindo o establecido *Ley Orgánica 8/1985, de 3 de xullo, Reguladora do Dereito á Educación*, o equipo docente debe traballar todas as ferramentas e canais precisos para atender as demandas da sociedade e garantir o dereito á educación recoñecido legalmente. Non consiste, polo tanto, en que o alumnado se adapte ás condicións específicas do proceso educativo, senón en que a metodoloxía e a estratexia docente realice os axustes necesarios para progresar no proceso de ensinanza e aprendizaxe adaptándose ás necesidades e capacidades persoais.

Para abordar este aspecto, será imprescindible que o equipo docente teña como referencia o Plan de Atención á Diversidade, no que se recollen as medidas previstas para un bo funcionamento neste eido. Nel aparecerán reflectidas as ferramentas deseñadas con tal fin de carácter organizativo e metodolóxico como son: agrupamentos flexibles, desdoblamento de grupos, oferta de materias específicas, plans de mellora, recuperación e específicos, o reforzo educativo, os programas de mellora da aprendizaxe e o rendemento, e as adaptacións curriculares de carácter significativo e non significativo. Destacaremos entre elas as medidas ordinarias de atención á diversidade (entre as que son salientables as medidas de reforzo educativo para discentes con dificultades de aprendizaxe ordinaria). Tamén haberá que observar, cando así se precise, o establecemento de medidas extraordinarias de atención á diversidade como son as Adaptacións Curriculares Individualizadas Significativas.

No grupo de referencia, partindo dos informes previos de cursos anteriores, non se dan situacións concretas nas que haxa que aplicar medidas de atención á diversidade na materia de Xeografía e Historia. No caso de que fose necesario, deseñaríanse as medidas oportunas en coordinación co Equipo de Orientación, a

persoa titora e o Equipo Directivo, así como as respectivas persoas titoras do ou da discente.

11. Unidades didácticas

As unidades didácticas propias da materia de Xeografía e Historia de 2º da ESO serán desenvolvidas en 103 sesións ao longo do curso tendo sempre en conta a súa apertura a cambios e a flexibilidade das mesmas. Para a temporalización, seguirase o calendario escolar do curso 2022/2023 establecido na *Orde do 20 de maio de 2022 pola que se aproba o calendario escolar para o curso 2022/23 nos centros docentes sostidos con fondos públicos na Comunidade Autónoma de Galicia*, a *Orde do 27 de decembro de 2022 de modificación da Orde do 20 de maio de 2022 pola que se aproba o calendario escolar para o curso 2022/23 nos centros docentes sostidos con fondos públicos na Comunidade Autónoma de Galicia* e a *Resolución do 10 de novembro de 2021, da Dirección Xeral de Relacións Laborais, pola que se dá publicidade das festas laborais de carácter local para o ano 2022 correspondentes aos concellos das catro provincias da Comunidade Autónoma de Galicia*. Tamén se tomará como referencia a *Resolución do 24 de outubro de 2022, da Dirección Xeral de Relacións Laborais, pola que se dá publicidade das festas laborais de carácter local para o ano 2023 correspondentes aos concellos das catro provincias da Comunidade Autónoma de Galicia*.

Avaliación	Bloque	Unidade	Temporalización
1ª		<i>Avaliación inicial</i>	1 sesión
		Esp. 1. A civilización exipcia	6 sesións
		Esp. 2. A civilización grega	7 sesións
		Esp. 3. A civilización romana	6 sesións
	B3	1. Islam e Al-Andalus	8 sesións
	B3	2. A Europa feudal	7 sesións
2ª	B3	3. A península Ibérica na Idade Media	8 sesións
	B3	4. As expresións culturais na Idade Media	7 sesións
	B3	5. A Idade Moderna e a monarquía dos Reis Católicos	7 sesións
	B1	6. Os grandes descubrimentos xeográficos	6 sesións
	B3	7. Os Austrias	7 sesións
3ª	B3	8. A Europa do Barroco	6 sesións
	B2	9. A poboación mundial	5 sesións
	B2	10. A poboación española	8 sesións
	B2	11. A distribución e organización das cidades	8 sesións
	B2	12. As sociedades humanas	9 sesións

Aínda que cada unidade didáctica está plantexada para desenvolverse nun número concreto de sesións, conta cun carácter flexible para se adaptar a calquera circunstancia ou necesidade que se poida presentar. Na súa aplicación enúncianse: obxectivos, competencias, contidos, criterios de avaliación, estándares de aprendizaxe e sinálanse tamén os indicadores de logro que nos servirán como docentes para a práctica avaliadora.

Esp. 1. A civilización exipcia

Bloque: 3. A Historia	Temporalización	
	Mes	Sesións
	setembro	6
<p>Descrición e xustificación: nesta unidade dirixímonos cara Oriente Próximo e cara Exipto para coñecer as características das súas sociedades e aqueles elementos que as diferenciaron e permitiron unha evolución desigual nuns e noutros territorios.</p>		
<p>Obxectivos de etapa a, c, d, f, g, h, l</p>	<p>Obxectivos didácticos</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Analizar os modelos de asentamento que se deron en Exipto e en Mesopotamia. 2. Recoñecer os elementos que compoñían o día a día das sociedades exipcias. 3. Valorar a función da relixión dentro da sociedade do Antigo Exipto.. 4. Analizar fontes primarias de tipo artístico que nos permitan coñecer mellor ás sociedades de Exipto e Mesopotamia. 	
<p>Contidos didácticos</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mesopotamia e os primeiros asentamentos. 2. O Exipto dos faraóns 	<ol style="list-style-type: none"> 3. A vida no antigo Exipto 4. As manifestacións culturais en Exipto e Mesopotamia 	<ol style="list-style-type: none"> 5. A relixión en Exipto
<p>Contidos</p> <p>B3.11. Idade Antiga: primeiras civilizacións urbanas. Mesopotamia e Exipto. Sociedade, economía e política.</p> <p>B3.12. Idade Antiga: invención da escritura.</p> <p>B3.13. Idade Antiga: historia de Exipto.</p> <p>B3.14. Idade Antiga: relixión exipcia.</p> <p>B3.15. Idade Antiga: arte en Mesopotamia e Exipto.</p>	<p>Criterios de avaliación</p> <p>B3.11. Coñecer algunhas características da vida humana neste período, así como o establecemento e a difusión de diferentes culturas urbanas, despois do neolítico.</p> <p>B3.12. Recoñecer a importancia da descuberta da escritura.</p> <p>B3.13. Explicar as etapas en que se divide a historia de Exipto.</p> <p>B3.14. Identificar as principais características da relixión exipcia.</p> <p>B3.15. Localizar e describir algúns exemplos arquitectónicos de Exipto e de Mesopotamia.</p>	<p>Estándares de aprendizaxe avaliábeis</p> <p>XHB3.11.1. Describe formas de organización socio-económica e política, novas ata entón, como os imperios de Mesopotamia e de Exipto.</p> <p>XHB3.12.1. Diferencia entre as fontes prehistóricas (restos materiais e ágrafos) e as fontes históricas (textos).</p> <p>XHB3.13.1. Interpreta un mapa cronolóxico-xeográfico da expansión exipcia.</p> <p>XHB3.13.2. Describe as principais características das etapas históricas en que se divide Exipto.</p> <p>XHB3.14.1. Explica como materializában os exipcios a súa crenza na vida do alén.</p> <p>XHB3.14.2. Realiza un mapa conceptual cos principais deuses do panteón exipcio.</p> <p>XHB3.15.1. Localiza nun mapa os principais exemplos da</p>

		arquitectura exipcia e da mesopotámica.
--	--	---

Indicadores de logro																				
Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos						Elementos transversais									
					P. escri.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV	
XHB3.11.1.	CSC CAA CCL	Desenha unha representación a escala do asentamento de Catai Hlyülk.	35%	5%				60%	30%									X		
XHB3.12.1.	CSC CAA	Identifica tres tipos de fontes primarias do período prehistórico.	35%	5%	20%	20%	40%			10%			10%					X		
XHB3.13.1.	CSC CMCCT CAA	Elabora un mapa cos principais asentamentos do período do Imperio novo de Exipto.	35%	5%			90%			10%								X		
XHB3.13.2.	CSC CCL	Sinala, a lo menos, o nome de dous reis exipcios.	35%	5%		50%	50%											X		
XHB3.14.1.	CSC CCEC CCL	Recoñece as diversas formas de relixiosidade que se deron en Exipto.	35%	5%	20%	20%	20%					20%						X		
XHB3.14.2.	CSC CCEC CAA	Elabora un mapa conceptual que poña en relación deuses do antigo Exipto e da Grecia clásica.	35%	5%			80%	10%		10%								X		
XHB3.15.1.	CSC CCEC CAA	Identifica, polas súas características, as principais obras arquitectónicas e esculturais do Antigo Exipto.	35%	5%	30%	30%	10%	10%		10%		10%						X		

Esp. 2. A civilización grega

Bloque: 3. A Historia	Temporalización	
	Mes	Sesións
	outubro	7
Descrición e xustificación: esta unidade realiza un achegamento á Grecia antiga, ás súas características sociais, políticas, demográficas, culturais e artísticas que compuxeron unha sociedade que segue a ser o berce do mundo occidental.		

Objetivos de etapa a, c, d, f, g, h, l		Objetivos didácticos														
		<ol style="list-style-type: none"> 1. Recoñecer o peso das polis na organización política, social e económica dos primeiros asentamentos gregos. 2. Coñecer as características da democracia ateniense e o modelo político de Esparta. 3. Identificar as áreas de expansión da civilización grega no Mediterráneo e as súas formas de vida. 4. Coñecer as deidades gregas e a importancia para a sociedade daquel territorio. 5. Analizar o modelo de crecemento e colonización de novos territorios de Alexandre Magno. 														
Contidos didácticos		1. O nacemento do mundo grego. As polis. 2. A democracia ateniense.		3. A colonización do Mediterráneo 4. A Hélade e o arte grego.			5. O imperio de Alexandre Magno.									
Contidos		Criterios de avaliación		Estándares de aprendizaxe avaliábeis												
B3.16. Mundo clásico. Grecia, as "polis" gregas e a súa expansión. B3.17. Mundo clásico. Grecia: expansión comercial e política das polis gregas B3.18. Mundo clásico. Imperio de Alexandre Magno e os seus sucesores: helenismo. B3.19. Mundo clásico. Grecia e o helenismo: arte, ciencia, teatro e filosofía.		B3.16. Coñecer os trazos principais das polis gregas e a transcendencia do concepto de democracia. B3.17. Entender a transcendencia do concepto de colonización. B3.18. Distinguir entre o sistema político grego e o helenístico. B3.19. Entender o alcance do clásico na arte e na cultura occidentais.		XHB3.16.1. Identifica trazos da organización socio-política e económica das polis gregas a partir de fontes históricas de diferentes tipos. XHB3.16.2. Describe algunhas das diferenzas entre a democracia grega e as democracias actuais. XHB3.17.1. Localiza nun mapa histórico as colonias gregas do Mediterráneo. XHB3.18.1. Elabora un mapa do imperio de Alexandre. XHB3.18.2. Contrasta as accións políticas da Atenas de Pericles co imperio de Alexandre Magno. XHB3.19.1. Explica as características esenciais da arte grega e a súa evolución no tempo. XHB3.19.2. Dá exemplos representativos das áreas do saber grego, e discute por que se considera que a cultura europea parte da Grecia clásica.												
Indicadores de logro																
Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos					Elementos transversais						
					P. escri.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE

XHB3.16.1.	CSC CAA	Detalla nun texto o día a día dun cidadán e dun escravo gregos.	35%	5%				80%	10%										X	X
XHB3.16.2.	CSC CCL CAA	Recoñece os motivos polos que naceron as polis e as diferentes formas de organización que se deron destas en Grecia.	35%	10%	50%	20%	10%	10%	10%										X	
XHB3.17.1.	CSC CAA	Redacta un texto no que, como un comerciante grego, percorra a lo menos tres polis portuarias gregas e explique os seus rasgos identitarios.	35%	5%		40%	40%				20%								X	
XHB3.18.1.	CSC CAA	Sinala nun mapa os principais enclaves do Imperio de Alejandro Magno.	35%	5%		40%	60%												X	
XHB3.18.2.	CSC CAA	Identifica as teorías políticas que deron lugar ao nacemento da democracia.	35%	10%	30%	30%	30%				10%								X	
XHB3.19.1.	CSC CCEC CCL	Identifica tres obras escultóricas e arquitectónicas do período da Grecia clásica.	35%	15%	60%	30%					10%								X	
XHB3.19.2.	CSC CCEC CMICCT CAA CCL	Identifica o legado filosófico grego na actual cultura política e de pensamento europea.	35%	10%	40%	40%	10%				10%								X	

Esp. 3. A civilización romana

Bloque: 3. A Historia	Temporalización	
	Mes	Sesións
	outubro	6
Descrición e xustificación: o alumnado coñecerá a Historia de Roma, a súa evolución dende a fundación, o desenvolvemento do seu modelo social ata o nacemento do Imperio e os modelos de control e dominio dos novos territorios.		
Objectivos de etapa a, c, d, g, l, n, ñ	Objectivos didácticos 1. Localizar a área xeográfica e a expansión do primeiro asentamento romano. 2. Identificar as fases e puntos clave da evolución de Roma dende unha monarquía ata ser a capital dun Imperio.	

Unidade 1. Islam e Al-Andalus

Bloque: 3. A Historia		Temporalización			
		Mes	Sesións		
		novembro	8		
Descrición e xustificación: a unidade parte dun repaso aos coñecementos históricos previos do alumnado para desenvolver unha comprensión das raíces do mundo islámico e do período musulmán na península Ibérica.					
Obxectivos de etapa a, b, c, d, f, g, h, l, n		Obxectivos didácticos 1. Recoñecer os rasgos característicos da cultura islámica. 2. Valorar a importancia das fontes para o coñecemento do pasado. 3. Identificar as culturas previas ao período musulmán na península Ibérica. 4. Coñecer os rasgos identitarios e culturais do período andalusí.			
Contidos didácticos 1. O nacemento dunha nova relixión 2. A expansión do Islam		3. Al-Andaluz: do Califato de Córdoba aos reinos de Taifas 4. Economía e sociedade andalusí		5. Cultura e arte islámicas	
Contidos		Criterios de avaliación		Estándares de aprendizaxe avaliábeles	
B3.6. Idade Media: concepto e as subetapas (alta, plena e baixa Idade Media). B3.7. Caída do Imperio Romano en Occidente: división política e invasións xermánicas. Imperio Bizantino e reinos xermánicos. B3.9. Islam. Península Ibérica: invasión musulmá. Evolución de Al-Andalus e dos reinos cristiáns.		B3.6. Caracterizar a alta Idade Media en Europa e recoñecer a dificultade da falta de fontes históricas neste período. B3.7. Describir a nova situación económica, social e política dos reinos xermánicos. B3.9. Analizar a evolución dos reinos cristiáns e musulmáns, nos seus aspectos socioeconómicos, políticos e culturais.		XHB3.6.1. Utiliza as fontes históricas e entende os límites do que se pode escribir sobre o pasado. XHB3.7.1. Compara as formas de vida (en diversos aspectos) do Imperio Romano coas dos reinos xermánicos. XHB3.9.1. Comprende as orixes do Islam e o seu alcance posterior. XHB3.9.2. Explica a importancia de Al-Andalus na Idade Media.	
Indicadores de logro					
Identif. estándar		Compet. clave		Indicador	
Grado mínimo consec.		Peso cualif.		Instrumentos	
		P. escri.		P. oral	
		Trab. indiv		Trab. grup.	
		Cad. clas.		Rúb.	
		Obs. aula		CL	
				CA	
				TIC	
				EMP	
				EOE	
				EC	
				PV	
				EV	
				Elementos transversais	

XHB3.6.1.	CSC CAA	Identifica unha fonte primaria e unha secundaria.	35%	5%	20%	40%	20%												X						
XHB3.7.1.	CSC CAA	Recoñece a xerarquización do Imperio romano e do reino visigótico.	35%	5%	20%	40%	20%																		
XHB3.9.1.	CSC CCEC	Describe o proceso de nacemento e expansión do Islam.	35%	5%	60%	30%																			X
XHB3.9.2.	CSC CCEC CMOCT CCL	Identifica a dous protagónistas importantes da ciencia e da cultura en Al-Andalus.	35%	5%		40%									40%		20%								X

Unidade 2. A Europa feudal

Bloque: 3. A Historia	Temporalización	
	Mes	Sesións
	decembro	7
Descrición e xustificación: os e as discentes describirán e interpretarán a evolución da sociedade, da economía e da cultura feudal europea e as relacións establecidas entre os diferentes estratos sociais.		
Objetivos de etapa a, b, c, d, g, l	Objetivos didácticos 1. Distinguir os elementos que deron inicio ao período feudal en Europa. 2. Identificar as relacións entre a monarquía e a nobreza europea durante o período feudal. 3. Entender as relacións de servidume e protección entre os nobres e os campesiños e a distribución xeográfica dos territorios. 4. Describir as cidades medievais e as súas características.	
Contidos didácticos 1. O nacemento da Europa feudal 2. A monarquía e a nobreza feudal	3. As terras do feudo e os campesiños 4. A Igrexa cristiá. Os mosteiros.	5. As cidades medievais.
Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe avaliábeles
B3.8. Feudalismo.	B3.8. Explicar a organización feudal e as súas consecuencias.	XHB3.8.1. Caracteriza a sociedade feudal e as relacións entre señores e campesiños.

Indicadores de logro																						
Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grado mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos						Elementos transversais											
					P. escri.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV			
XHB3.8.1.	CSC	Diferencia as clases sociais da sociedade feudal e as obrigas e privilexios destas.	35%	10%	50%	40%						10%	X	X		X						

Unidade 3. A península Ibérica na Idade Media

Bloque: 3. A Historia	Temporalización	
	Mes	Sesións
	xaneiro	8
Descrición e xustificación: fomentarase o coñecemento da sociedade e dos pobos peninsulares previos á creación dos primeiros reinos e valoraranse os medios e métodos de expansión desenvolvidos polas monarquías e a nobreza para a expansión cara os territorios do sur peninsular.		
Obxectivos de etapa g, h, l, n, ñ	Obxectivos didácticos 1. Recoñecer a orixe dos reinos do norte peninsular. 2. Coñecer a estrutura política dos territorios cristiáns. 3. Identificar os modelos de conquista dos novos territorios. 4. Comparar o desenvolvemento económico nos territorios cristiáns e aquel que se deu nos territorios musulmáns.	
Contidos didácticos 1. A orixe dos reinos cantábricos 2. Os condados e reinos pirenaicos	3. A expansión territorial dos séculos XI e XII 4. A consolidación dos reinos hispánicos.	5. A economía e a sociedade nas coroas de Aragón e de Castela.
Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe avaliábeles

B3.10. Reconquista e repoboación.	B3.10. Entender o proceso das conquistas e a repoboación dos reinos cristiáns na Península Ibérica e as súas relacións con Al-Andalus.	XHB3.10.1. Interpreta mapas que describen os procesos de conquista e repoboación cristiáns na Península Ibérica. XHB3.10.2. Explica a importancia do Camiño de Santiago.
-----------------------------------	--	---

Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo conseq.	Peso cualif.	Instrumentos						Elementos transversais															
					P. escri.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV							
XHB3.10.1.	GSC CAA	Localiza nun mapa os principais puntos conquistados en cada fase da conquista cristiá da Península.	35%	10%	40%	20%	30%		10%								X									
XHB3.10.2.	GSC CCEC CCL	Recoñece o legado cultural do Camiño de Santiago na provincia de Lugo.	35%	10%		60%	30%		10%						X											X

Unidade 4. As expresións culturais na Idade Media

Bloque: 3. A Historia	Temporalización	
	Mes	Sesións
	xaneiro	7
Descrición e xustificación: os discentes aproximaranse ao contexto cultural, político social e económico de Europa na Idade Media, así como os vencellos entre a arte e o desenvolvemento social deste territorio.		
Objetivos de etapa h, l, n, ñ	Objetivos didácticos 1. Identificar os rasgos fundamentais da arte islámica e os seus rasgos no territorio andalusi. 2. Describir os rasgos fundamentais da arte románica na península Ibérica e os seus vencellos coa tradición relixiosa cristiá. 3. Distinguir as características da arte gótica europea e peninsular.	
Contidos didácticos		

1. A arte islámica 2. A arte islámica na península Ibérica.	3. A arte románica na península Ibérica. 4. A arte gótica.	5. O gótico peninsular.
Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe avaliábles
B3.12. Arte románica, gótica e islámica.	B3.12. Comprender as características e as funcións da arte na Idade Media.	XHB3.12.1. Describe características da arte románica, gótica e islámica.

Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos						Elementos transversais													
					P. escrit.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV					
XHB3.12.1.	CSC CCEC CCL	Identifica entre varias opcións unha obra arquitectónica románica, unha obra escultórica gótica e unha obra arquitectónica islámica.	35%	5%			70%			20%		20%		10%	X									X

Unidade 5. A Idade Moderna e a monarquía dos Reis Católicos

Bloque : 3. A Historia.	Temporalización	
	Mes	Sesións
	febreiro	7
Descripción e xustificación: realizarase unha análise da evolución dos territorios peninsulares, tanto no eido político como socioeconómico, dende a chegada ao trono dos Reis Católicos.		
Obxectivos de etapa	Obxectivos didácticos	
I	1. Análizar a evolución económica e social da península Ibérica durante o século XV. 2. Recoñecer os rasgos fundamentais do Humanismo europeo e a súa presenza na península Ibérica. 3. Identificar os motivos polos que se iniciaron os procesos de reforma relixiosa en Europa. 4. Recoñecer os rasgos fundamentais do Renacemento artístico.	

		5. Valorar as implicacións sociais, económicas e políticas que tivo o reinado dos Reis Católicos para a península Ibérica e para Europa.																	
Contidos didácticos		1. A recuperación do século XV 2. O Humanismo		3. A Reforma relixiosa e a contrarreforma. 4. O Renacemento en Europa e na Península.		5. A unión dos Reis Católicos e a expansión territorial. 6. A organización política e social baixo a monarquía dos Reis Católicos.													
Contidos		Criterios de avaliación		Estándares de aprendizaxe avaliábeis															
B3.11. Expansión comercial europea e recuperación das cidades. Crise da baixa Idade Media: a 'Peste Negra' e as súas consecuencias.		B3.11. Entender o concepto de crise e as súas consecuencias económicas e sociais.		XHB3.11.1. Comprende o impacto dunha crise demográfica e económica nas sociedades medievais europeas.															
Indicadores de logro																			
Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos							Elementos transversais							
					P. escri.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV
XHB3.11.1.	CSC	Analiza os factores que interviron na crise demográfica dos séculos XIII e XIV.	35%	5%	20%	60%	10%										X		

Unidade 6. Os grandes descubrimentos xeográficos

Bloque: 1. O medio físico	Temporalización	
	Mes	Sesións
	febreiro/marzo	6
Descrición e xustificación: partindo dos coñecementos históricos e xeográficos previos, abordaranse os motivos que favoreceron os descubrimentos xeográficos dos séculos XV e XVI, así como as súas repercusións políticas, científicas, demográficas, económicas e sociais.		
Obxectivos de etapa	Obxectivos didácticos	

<p>b, e, f, g, h, m</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Desenvolver coñecementos xeográficos para o recoñecemento do territorio peninsular e dos territorios conquistados. 2. Clasificar as paisaxes españolas. 3. Recoñecer os distintos tipos de climas e a relación dos seres humanos coas paisaxes naturais. 4. Identificar os procesos de exploración que se deron a finais do século XV e comezos do século XVI. 5. Valorar as repercusións, tanto negativas como positivas, que tiveron as exploracións españolas a América. 	
<p>Contidos didácticos</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Os descubrimentos científicos. 2. As grandes viaxes marítimas. 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Castela e o novo continente. 4. Os pobos precolombinos. 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Conquista e organización das provincias americanas.
<p>Contidos</p> <p>B1.1. Localización. Latitude e lonxitude.</p> <p>B1.2. Características xerais do medio físico de España e de Galicia.</p> <p>B1.3. Medio físico de España: relevo e hidrografía.</p> <p>B1.4. Medio físico de Galicia: relevo e hidrografía.</p> <p>B1.5. Clima: elementos e factores. Diversidade climática da Península Ibérica e de Galicia.</p> <p>B1.6. Diversidade de paisaxes. Zonas bioclimáticas da Península Ibérica e de Galicia.</p> <p>B1.7. Medio natural e problemas ambientais en España.</p>	<p>Criterios de avaliación</p> <p>B1.1. Localizar espazos xeográficos e lugares nun mapa ou nunha imaxe de satélite, utilizando datos de coordenadas xeográficas.</p> <p>B1.2. Ter unha visión global do medio físico de España e de Galicia, e das súas características xerais.</p> <p>B1.3. Situar no mapa de España as unidades e os elementos principais do relevo peninsular, así como os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos.</p> <p>B1.4. Situar no mapa de Galicia as unidades e os elementos principais do relevo, así como os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos.</p> <p>B1.5. Coñecer e describir os grandes conxuntos bioclimáticos que conforman o espazo xeográfico español e galego.</p> <p>B1.6. Coñecer os principais espazos naturais de España e de Galicia.</p> <p>B1.7. Coñecer, describir e valorar a acción do ser humano sobre o ambiente español e galego, e as súas consecuencias.</p>	<p>Estándares de aprendizaxe avaliábeles</p> <p>XHB1.1.1. Localiza espazos xeográficos e lugares nun mapa de España e de Galicia, utilizando datos de coordenadas xeográficas.</p> <p>XHB1.2.1. Enumera e describe as peculiaridades do medio físico español e galego.</p> <p>XHB1.3.1. Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo español.</p> <p>XHB1.3.2. Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de España.</p> <p>XHB1.4.1. Sitúa nun mapa físico as principais unidades do relevo galego.</p> <p>XHB1.4.2. Describe as unidades de relevo con axuda do mapa físico de Galicia.</p> <p>XHB1.5.1. Localiza nun mapa os grandes conxuntos ou espazos bioclimáticos de España.</p> <p>XHB1.5.2. Analiza e compara as zonas bioclimáticas españolas utilizando gráficos e imaxes.</p> <p>XHB1.5.3. Localiza nun mapa os espazos bioclimáticos de Galicia.</p> <p>XHB1.6.1. Distingue e localiza nun mapa as paisaxes de España e de Galicia.</p> <p>XHB1.7.1. Realiza procuras en medios impresos e dixitais referidas a problemas ambientais actuais en España e</p>

en Galicia, e localiza páxinas e recursos da web directamente relacionados con eles.

Indicadores de logro

Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos							Elementos transversais														
					P. escri.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV							
XHB1.1.1.	CAA CMCCT CD	Localiza Cervantes e Lugo nun mapa a partir de coordenadas xeográficas.	35%	5%			60%	30%				10%														
XHB1.2.1.	CAA CMCCT CD CCL	Identifica os principais ríos e cordilleiras da península Ibérica.	35%	5%	90%					10%																
XHB1.3.1.	CAA CMCCT CD	Localiza nun mapa físico o Mulhacén, o Teide e Serra Nevada.	35%	5%	90%					10%																
XHB1.3.2.	CAA CMCCT CD CCL	Analiza as formas e composicións litolóxicas da Cordilleira Cantábrica.	35%	5%		50%	50%																			
XHB1.4.1.	CAA CMCCT CD	Localiza nun mapa físico as rías e principais montes de Galicia.	35%	5%	90%					10%																
XHB1.4.2.	CAA CMCCT CD CCL	Identifica a lo menos un dos compoñentes litolóxicos da serra dos Ancares.	35%	5%		50%	50%																			
XHB1.5.1.	CAA CMCCT CD CCL	Relaciona o clima oceánico galego coas características paisaxísticas e orográficas do noso territorio.	35%	5%			80%	10%	10%																	
XHB1.5.2.	CAA CMCCT CD	Recoñece as zonas bioclimáticas de España a partir de climogramas.	35%	5%			80%	10%	10%																	
XHB1.5.3.	CAA CMCCT CD	Diferencia as características climáticas da área litoral e da área interior de montaña da provincia de Lugo.	35%	5%			90%		10%																	
XHB1.6.1.	CAA CMCCT CD	Diferencia unha paisaxe de montaña dunha paisaxe mediterránea.	35%	5%			90%	10%																		

XHB1.7.1.	CAA CMCCT CD CCL	Describe os problemas medioambientais que o paso de buques de mercadorías perigosas supón para a costa galega.	35%	5%	40%	40%	10%	10%	X	X				
-----------	---------------------------	--	-----	----	-----	-----	-----	-----	---	---	--	--	--	--

Unidade 7. Os Austrias

Bloque: 3. A Historia.	Temporalización										
	Mes					Sesi3ns					
	marzo					7					
Descrici3n e xustificaci3n: esta unidade realiza un achegamento aos reinos peninsulares baixo a monarquía dos Austria tomándoos a estes como referente para entender a sociedade e a súa economía durante os séculos XVI e XVII.											
Obxectivos de etapa f, g, l, ñ	Obxectivos didácticos 1. Diferenciar os tipos de fontes históricas. 2. Entender a historia como un proceso en evoluci3n, e non como feitos illados no tempo. 3. Analizar as figuras de Carlos I e Felipe II e as consecuencias sociais, políticas e económicas da súa xesti3n dos reinos peninsulares e Europeos. 4. Relacionar as políticas seguidas polos Austrias maiores co declive vivido polos reinos peninsulares durante o século XVII.										
Contidos didácticos 1. O imperio universal de Carlos I. 2. O imperio hispánico de Felipe II.	3. Economía e sociedade hispánicas no século XVI. 4. A vida cotiá no tempo dos Austria.				5. O século XVII: o declive do imperio. 6. Crise económica e social do século XVII.						
Contidos	Criterios de avaliación				Estándares de aprendizaxe avaliábeis						
B3.1. Relación entre o pasado, o presente e o futuro a través da historia. B3.2. Fontes históricas. B3.3. Cambio e continuidade.	B3.1. Recoñecer que o pasado non está "morto e enterrado", sen3n que determina o presente e os posibles futuros e espazos, ou inflúe neles. B3.2. Identificar, nomear e clasificar fontes históricas, e explicar diferenzas entre interpretacións de fontes diversas. B3.3. Explicar as características de cada tempo histórico e				XHB3.1.1. Identifica elementos materiais, culturais ou ideolóxicos que son herdanza do pasado. XHB3.2.1. Nomea e identifica catro clases de fontes históricas. XHB3.2.2. Comprende que a historia non se pode escribir sen fontes, xa sexan estas restos materiais ou textuais. XHB3.3.1. Ordena temporalmente algúns feitos históricos e						

	<p>certos acontecementos que determinaron cambios fundamentais no rumbo da historia, diferenciando períodos que facilitan o seu estudo e a súa interpretación.</p>	<p>outros feitos salientables, utilizando para iso as noções básicas de sucesión, duración e simultaneidade. XHB3.3.2. Realiza diversos tipos de eixes cronolóxicos e mapas históricos.</p>
--	--	---

Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos						Elementos transversais													
					P. escri.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV					
XHB3.1.1.	CSC CCEC	Recoñece o legado arquitectónico do Madrid dos Austrias.	35%	5%			40%	40%				20%	X	X										
XHB3.2.1.	CSC CAA	Diferencia os elementos propios dunha fonte primaria dos de unha fonte secundaria e unha terciaria.	35%	10%	20%	40%	20%	20%					X					X						
XHB3.2.2.	CSC CAA	Recoñece os valor dos textos históricos como fonte documental para coñecer a Historia.	35%	5%			50%	50%										X						
XHB3.3.1.	CSC CMCCT	Relaciona histórica e cronoloxicamente os reinados de Carlos I, Felipe II, Felipe III, Felipe IV e Carlos II.	35%	5%	40%	40%			10%			10%	X					X						
XHB3.3.2.	CSC CMCCT	Elabora un eixe cronolóxico cos feitos máis salientables da vida de Carlos I.	35%	10%			90%					10%	X					X						

Unidade 8. A Europa do Barroco

Bloque: 3. A Historia.	Temporalización	
	Mes	Sesións
Descrición e xustificación: o alumnado coñecerá a evolución económica, científica, política e artística da Europa do Barroco.	abril	6
Obxectivos de etapa	Obxectivos didácticos	

f, h, l, ñ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Analizar os procesos económicos vividos en Europa durante os séculos XVI e XVII. 2. Identificar os rasgos característicos da arte do Barroco. 3. Analizar o modelo absolutista e as súas consecuencias políticas e sociais. 4. Valorar os intentos de desenvolver un estilo artístico propio diferenciado do Barroco europeo no territorio peninsular.
------------	--

<p>Contidos didácticos</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Crise e transformación da economía. 2. A Europa do absolutismo. 	<ol style="list-style-type: none"> 3. A revolución científica do século XVII. 4. A arte barroca. 	5. O Barroco na península Ibérica.
<p>Contidos</p> <p>B3.4. Tempo histórico.</p> <p>B3.5. Vocabulario histórico e artístico.</p>	<p>Criterios de avaliación</p> <p>B3.4. Entender que os acontecementos e os procesos ocorren ao longo do tempo e á vez no tempo (diacronía e sincronía).</p> <p>B3.5. Utilizar o vocabulario histórico e artístico con precisión, inseríndoo no contexto adecuado.</p>	<p>Estándares de aprendizaxe avaliábeis</p> <p>XHB3.4.1. Entende que varias culturas convivían á vez en diferentes enclaves xeográficos.</p> <p>XHB3.5.1. Utiliza o vocabulario histórico e artístico imprescindible para cada época.</p>

Indicadores de logro		Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos					Elementos transversais															
					P. escri.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rub.	Ods. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV						
XHB3.4.1.	CSC CMCCT	Diferencia a estrutura social de España da da Inglaterra do Barroco.	35%	5%	30%	30%	30%										X								
XHB3.5.1.	CSC CCL	Emprega termos pictóricos para referirse ás técnicas artísticas empregadas na pintura do Barroco.	35%	10%	20%												80%	X					X		

Unidade 9. A poboación mundial

Bloque: 2. O espazo humano	Temporalización	
	Mes	Sesións

Descripción e xustificación: nesta unidade desenvolverase unha tarefa de coñecemento dos elementos que serven para analizar a poboación mundial, as súas características, a súa organización e a súa evolución ao longo do tempo.

Objetivos de etapa b, c, e, f, g, h		Objetivos didácticos		Contidos didácticos		Contidos		Criterios de avaliación		Estándares de aprendizaxe avaliábeles											
1. Localizar os principais núcleos de poboación mundial 2. Analizar os desequilibrios demográficos que se dan no mundo e as súas consecuencias. 3. Describir os procesos migratorios e as consecuencias positivas e negativas destes tanto para o país de recepción como para os países de orixe das persoas migrantes. 4. Identificar os diversos tipos de modelos demográficos. 5. Analizar a estrutura económica da poboación mundial.		3. Os desequilibrios demográficos. 4. Os movementos migratorios.		5. A estrutura demográfica da poboación. 6. A estrutura económica da poboación.		B2.1. Poboación mundial: modelos demográficos e movementos migratorios. B2.2. Poboación europea: distribución e evolución.		B2.1. Comentar a información en mapas do mundo sobre a densidade de poboación e as migracións. B2.2. Analizar a poboación europea no relativo á súa distribución, evolución e dinámica, e ás súas migracións e políticas de poboación.		XHB2.1.1. Localiza no mapa mundial os continentes e as áreas máis densamente poboadas. XHB2.1.2. Explica o impacto das ondas migratorias nos países de orixe e nos de acollemento. XHB2.2.1. Explica as características da poboación europea. XHB2.2.2. Compara entre países a poboación europea segundo a súa distribución, a súa evolución e a súa dinámica.											
Indicadores de logro																					
Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos						Elementos transversais										
					P. escrit.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV		
XHB2.1.1.	CAA CMCCT	Identifica China, India e Estados Unidos nun mapa político mundial.	35%	5%		90%									X	X					

	CSC CD																						
XHB2.1.2.	CAA CMCCT CSC CD	Relaciona os conflitos bélicos e gubernativos en Oriente Próximo co aumento da chegada de inmigrantes a Europa.	35%	5%	50%	40%								10%							X	X	
XHB2.2.1.	CAA CCL CSC CD	Identifica o modelo demográfico que vive a Europa occidental e a súa evolución.	35%	5%	60%	30%								10%	X						X	X	
XHB2.2.2.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Relaciona o desenvolvemento industrial de Alemaña e o decaemento de España coa evolución das súas cifras demográficas.	35%	5%	60%	20%	10%							10%							X	X	X

Unidade 10. A poboación española

Bloque: 2. O espazo humano	Temporalización	
	Mes	Sesións
	maio	8
Descrición e xustificación: nesta unidade desenvolverase unha tarefa de coñecemento da poboación española dende un plano económico, demográfico, social e cultural.		
Obxectivos de etapa b, c, e, f, g, h	Obxectivos didácticos 1. Localizar os grandes núcleos de poboación española. 2. Analizar a influencia dos procesos migratorios na distribución xeográfica da poboación e da economía. 3. Describir os procesos de inmigración que vive España e as súas consecuencias positivas e negativas. 4. Localizar e identificar as zonas produtoras e consumidoras de enerxía no mundo. 5. Analizar a evolución da poboación española no tempo.	
Contidos didácticos 1. A poboación española e a súa distribución. 2. A evolución da poboación española.	3. Os movementos migratorios en España. 4. A inmigración en España.	5. A estrutura da poboación española.

Contidos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe avaliábeles
B2.3. Poboación española: evolución, distribución e dinámica. Movements migratorios.	B2.3. Analizar as características da poboación española, a súa distribución, dinámica e evolución, e os movementos migratorios.	XHB2.3.1. Explica a pirámide de poboación de España e das súas comunidades autónomas.
B2.4. Poboación de Galicia: evolución, distribución e dinámica. Movements migratorios.	B2.4. Analiza as características da poboación de Galicia, a súa distribución, dinámica e evolución, e os movementos migratorios	XHB2.3.2. Analiza en distintos medios os movementos migratorios nas últimas tres décadas en España. XHB2.4.1. Coñece o proceso da emigración galega, as súas etapas e os destinos principais.

Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos						Elementos transversais												
					P. escrit.	P. oral	Trab. indiv.	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV				
XHB2.3.1.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Recoñece a distinta evolución das cifras de poboación en Madrid, Cataluña e País Vasco e Galicia, Asturias e Castela e León.	35%	5%	40%	40%	10%											X	X				
XHB2.3.2.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Relaciona o decaemento demográfico de Galicia e o aumento de Madrid e Cataluña coa última crise económica que viviu o noso territorio.	35%	5%	40%	40%	10%											X					
XHB2.4.1.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Identifica a lo menos tres procesos migratorios sufridos por Galicia durante o século XX.	35%	5%			40%	40%				20%						X	X				X

Unidade 11. A distribución e organización das cidades

Bloque: 2. O espazo humano	Temporalización	
	Mes	Sesións

Descrición e xustificación: nesta unidade desenvolverase unha tarefa de investigación sobre as cidades, a súa evolución, as súas características e a súa importancia na vertebración dos territorios políticos.

Objetivos de etapa b, c, e, f, g, h, ñ	Objetivos didácticos	Contidos didácticos	Criterios de avaliación	Estándares de aprendizaxe avaliábeles										
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identificar as características dunha cidade. 2. Localizar as grandes cidades do mundo. 3. Describir a evolución das grandes cidades europeas e españolas. 4. Analizar a distribución do espazo urbano en España. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. O poboamento urbano. 2. O actual crecemento urbano. 	<ol style="list-style-type: none"> 3. As grandes cidades do mundo. 4. A cidade europea ao longo do tempo. 	5. O espazo urbano en España.										
		<p>B2.5. Proceso de urbanización no planeta.</p> <p>B2.6. A cidade e o proceso de urbanización europeo.</p> <p>B2.7. A cidade e o proceso de urbanización en España e en Galicia.</p>	<p>B2.5. Sinalar nun mapamundi as grandes áreas urbanas, e identificar e comentar o papel das cidades mundiais como dinamizadoras da economía das súas rexións.</p> <p>B2.6. Comprender o proceso de urbanización, os seus proles e os seus contras en Europa.</p> <p>B2.7. Recoñecer as características das cidades españolas e galegas, e as formas de ocupación do espazo urbano.</p>	<p>XHB2.5.1. Realiza un gráfico con datos da evolución do crecemento da poboación urbana no mundo.</p> <p>XHB2.5.2. Sitúa no mapa do mundo as vinte cidades máis poboadas, di a que país pertencen e explica a súa posición económica.</p> <p>XHB2.6.1. Resume elementos que diferencien o urbano e o rural en Europa.</p> <p>XHB2.6.2. Distingue os tipos de cidades do noso continente.</p> <p>XHB2.7.1. Interpreta textos que expliquen as características das cidades de España e de Galicia, axudándose de internet ou de medios de comunicación escrita.</p>										
Indicadores de logro														
Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grado mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos					Elementos transversais				
					P. escrit.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC

		3. Analizar os rasgos identitarios da sociedade europea. 4. Valorar a relación ser humano-paisaxe en Europa e en España.																		
Contidos didácticos				3. A diversidade cultural no noso mundo. 4. A sociedade europea.				5. A sociedade española e a súa relación coas paisaxes.												
1. Organización das sociedades. 2. Evolución das sociedades.																				
Contidos				Criterios de avaliación				Estándares de aprendizaxe avaliábeis												
B2.8. Diversidade de medios naturais en España e en Galicia. B2.9. Paisaxes no territorio español e galego. B2.10. Principais retos e problemas ambientais en España.				B2.8. Coñecer os principais espazos naturais protexidos a nivel peninsular e insular. B2.9. Identificar as principais paisaxes humanizadas españolas e galegas, e identificalas por comunidades autónomas. B2.10. Coñecer e analizar os problemas e os retos ambientais que afronta España, a súa orixe e as posibles vías para afrontar estes problemas.				XHB2.8.1. Sitúa os parques naturais españois nun mapa, e explica a situación actual dalgunhs deles. XHB2.8.2. Elabora gráficos de distinto tipo (lineais, de barra e de sectores) en soportes virtuais ou analóxicos, que reflictan información económica e demográfica de países ou áreas xeográficas a partir dos datos elixidos. XHB2.9.1. Clasifica as principais paisaxes humanizadas españolas a través de imaxes. XHB2.10.1. Compara paisaxes humanizadas españolas segundo a súa actividade económica.												
Indicadores de logro																				
Identif. estándar	Compet. clave	Indicador	Grao mínimo consec.	Peso cualif.	Instrumentos						Elementos transversais									
					P. escrit.	P. oral	Trab. indiv	Trab. grup.	Cad. clas.	Rúb.	Obs. aula	CL	CA	TIC	EMP	EOE	EC	PV	EV	
XHB2.8.1.	CAA CMCCT CSC CD CCL	Identifica nun mapa o Parque das Illas Atlánticas e o Parque de Picos de Europa así como as súas características.	35%	5%	40%	20%	30%							X	X	X				
XHB2.8.2.	CAA CMCCT CCL CD	Deseña un gráfico a partir dos datos de IDH de tres países do mundo.	35%	5%			90%								X					

12. Elementos transversais

O Decreto 86/2015 establece como elementos transversais da etapa de Secundaria a comprensión lectora, a expresión oral e escrita, a comunicación audiovisual, as tecnoloxías da información e da comunicación, o emprendemento, e a educación cívica e constitucional. Estes referentes curriculares serán tamén referentes para a acción educativa dentro da materia de Xeografía e Historia de 2º da ESO e deberanse traballar e desenvolver como base da metodoloxía docente. Tamén deberanse ter como referencia o desenvolvemento de valores que potencien o respecto entre homes e mulleres previndo a violencia de xénero, favorecendo a igualdade de trato e a non discriminación, así como o respecto ao medio ambiente e á integridade propia do individuo. Tendo todos estes elementos como punto de partida para a estratexia docente nesta materia, hai dous eidos nos que o propio centro avoga de xeito específico: o fomento da comprensión lectora e a expresión oral e escrita (Proxecto Lector), e o fomento das TIC e da comunicación audiovisual. Para traballalos propónse o seguinte modelo:

Fomento da comprensión lectora e a expresión oral e escrita

Co obxectivo de traballar este eido específico, dende a materia de Xeografía e Historia de 2º da ESO propoñeráse un traballo conxunto entre o equipo docente e o alumnado no que as referencias bibliográfica sexan un elemento de uso común tanto para a obtención de información nos procesos investigativos como para a divulgación dos coñecementos abordados ao longo do curso. Así, realizarase unha análise pormenorizada das diferentes fontes bibliográficas tanto primarias como secundarias ou terciarias referentes aos feitos históricos, xeográficos ou políticos e demográficos abordados. Tamén se empregarán estas fontes como base de argumentación das tarefas realizadas e das teses desenvolvidas e servirán de referencia para a elaboración de novas tarefas de comprensión, exposición e divulgación dos coñecementos adquiridos. Estas tarefas consistirán na realización de biografías, reportaxes, crónicas ou textos narrativos nos que se aborden os coñecementos referidos na aula e se potencien as capacidades de expresión oral e escrita por parte do alumnado.

Fomento das TIC e da Comunicación Audiovisual

O alumnado deste nivel educativo presenta importantes dificultades na xestión dos recursos tecnolóxicos e audiovisuais debida á escasa implantación destes nos seus propios fogares. Isto implica que se deba realizar un maior esforzo por parte do profesorado docente para o desenvolvemento de estratexias de xestión autónoma e responsable no uso das TIC, de elaboración de recursos audiovisuais ou de formulación de novas ferramentas tecnolóxicas para o traballo da materia. Así, dende a área de Xeografía e Historia potenciarase o uso das TIC mediante a investigación en fontes dixitais, a elaboración de presentacións e gráficos para a análise de datos sociopolíticos e históricos, a elaboración de exposicións audiovisuais e contidos autoeditados e o deseño de ferramentas que potencien á accesibilidade a estes contidos como o deseño de códigos QR ou a creación dun blog específico para a materia neste nivel. Tamén se desenvolverá unha estratexia de colaboración conxunta

co departamento de TIC co obxectivo de aproveitar os recursos didácticos dos que dispón (aula de TIC e ferramentas dixitais) e de potenciar o uso doutros elementos tecnolóxicos de carácter didáctico como a pizarra dixital.

De igual xeito, propoñerase o modelo metodolóxico coñecido como flipped classroom sempre que as condicións de acceso á Internet fóra da aula o permita. Neste senso, terase en conta que estamos a falar dun modelo metodolóxico innovador que ten ante si mesmo as dificultades de acceso ás novas tecnoloxías que presenta a comunidade educativa de referencia, polo que deberá ser un modelo adaptado e conciliador que, en ningún caso, poida dificultar o desenvolvemento do proceso de ensinanza e aprendizaxe.

Educación en valores

A educación en valores, moi presente no noso Proxecto Educativo, é outro dos eixes vertebradores da materia. Tendo en conta que o ser humano é por natureza un ser social (zoon politikon, sinalaba Aristóteles) non se pode concebir unha estratexia didáctica que non teña á persoa, e á súa relación coa sociedade, como punto de referencia. Así, dende esta materia tomarase a Declaración Universal dos Dereitos Humanos (1948) como elemento vertebrador que consolide as relacións sociais dentro e fóra da aula, axude a comprender a necesidade de aplicar uns valores de interrelación ética e moralmente correctos e procure o rexeitamento de toda actitude discriminadora. En calquera caso, deberase ter en conta que a análise da historia non suporá unha revisión da conduta moral das xeracións anteriores, pois a historia non debe xulgar feitos nin períodos pasados, senón analízalos e comprender as súas causas, senón unha análise de como esta se aplicou e que repercusións tivo para a sociedade da época. É dicir, a Historia axudará a comprender por que hoxe somos quen somos, por que dispoñemos dunha declaración que protexe a nosa integridade como persoas e por que o modelo de tempos pasados foi evolucionando. Será precisamente este modelo de traballo o que permita ofrecer os argumentos suficientes para que o alumnado comprenda que toda actitude contraria á DUDH non supón un avance senón, soamente, un retroceso no tempo e unha volta cara aqueles modelos de conduta caducos que a propia Historia nos demostrou que non eran válidos para unha convivencia pacífica en sociedade.

13. Actividades complementarias

Ao longo do curso desenvolveranse actividades complementarias tanto dentro como fóra do centro co obxectivo de acompañar e fortalecer o proceso de ensinanza e aprendizaxe. Estas actividades disporanse de xeito que axuden e complementen os distintos ritmos de traballo do alumnado e terán como base a colaboración dos distintos departamentos e equipos docentes de cada área.

A nivel particular, dende a materia de Xeografía e Historia de 2º da ESO organizarase algunha saída formativa ao longo do curso, se ben o destino, ou destinos, e datas están aínda por determinar. En calquera caso, procurarase a súa máxima efectividade tanto no relativo á xestión dos recursos económicos como dos recursos educativos dos que dispón o centro.

En relación co resto de departamentos, a materia colaborará en actividades específicas do curso como son as celebracións do Samaín ou do Entroido. Tamén se

formularán tarefas de realización conxunta entre departamentos co obxectivo de que estas actividades complementarias gocen da maior interdisciplinabilidade posible.

14. Relación familia-centro educativo

Cando se fala de educación non se pode entender esta como algo illado exclusivo do centro, senón que son as familias no seu seo as que exercen o papel educador e socializador do individuo e as que establecen as primeiras pilastras para unha aprendizaxe significativa ao longo da vida. É por isto que o papel desta materia dentro do currículo de Secundaria debe en todo momento atender ao papel das familias, á colaboración con estas e a interrelación para establecer un modelo de cooperación dentro e fóra do centro que permita un desenvolvemento da aprendizaxe que favoreza realmente os obxectivos que as institucións e a comunidade educativa se propoñen. Así, dende a materia de Xeografía e Historia de 2º da ESO establécese unha estratexia de cooperación coas familias que quere permitir que estas coñezan en todo momento a evolución do alumnado tanto nos aspectos cognitivos como naqueles de desenvolvemento sociopersonal do individuo.

Con tal fin, o persoal docente manterá unha comunicación constante coa persoa titora do grupo en cuestión para que esta ofrezca unha información actualizada de cada educando cando se reúna coas persoas titoras e, ao mesmo tempo, ofrecerá información ás familias, sempre que estas o requiran e que a persoa titora estea informada delo, a través de entrevistas, vía telefónica ou, de ser preciso, correo electrónico. Será a primeira vía a que prevaleza sobre as demais podendo estar presentes nesas entrevistas a persoa titora no centro do ou da educando e persoal do Departamento de Orientación. Estes representantes, xunto coas persoas titoras legais de cada discente, encargaranse de deseñar as estratexias máis axeitadas para atender as dificultades que poida presentar o ou a educando.

O traballo neste eido tamén suporá unha correlación entre os obxectivos didácticos da materia e os obxectivos concretos da área de Titoría, pois será preciso atender a aquelas necesidades, estratexias de estudo ou técnicas de traballo que concrete a persoa titora no centro co obxectivo de desenvolver unha interdisciplinabilidade que acade as metas propostas no alumnado.

A colaboración coas familias tamén se desenvolverá no relativo a eidos específicos de traballo ou saídas profesionais, pois ante a posibilidade de que unha das persoas titoras legais do alumnado ofrezca as condicións necesarias para un coñecemento en profundidade dos elementos e contidos abordados ao longo do curso poderase solicitar a súa presenza e participación nunha charla-coloquio ou nun obradoiro co alumnado. En calquera caso, para poñer en práctica esta colaboración precisarase do visto e prace do equipo directivo e da persoa en cuestión e intentarase que a súa participación teña lugar dentro do horario lectivo desta materia sen necesidade de ter que recorrer ás horas impartidas por outros departamentos.

15. Avaliación e promoción

A avaliación é un proceso rigoroso e sistemático de recollida e análise de información, por medio de diferentes instrumentos e procedementos, e de todos os elementos que inflúen no proceso de ensinanza e aprendizaxe. É dicir, non consiste só en avaliar ao

alumnado, senón tamén en realizar e revisar a práctica docente para adaptala ás necesidades e retos plantexados ao longo da experiencia.

A avaliación debe ser continua, formativa e integradora (artigo 21.2, *Decreto 86/2015*). **Continua**, porque realízase ao longo de todo o proceso educativo e, cando o progreso dun alumno no sexa o axeitado, estableceranse medidas de reforzo educativo en calquera momento do curso, pero sempre tan pronto como se detecten as dificultades. Estas estarán dirixidas a garantir a adquisición das competencias imprescindibles para continuar o proceso educativo. Debe ser **formativa** e actuar coma un instrumento para a mellora tanto dos procesos de ensinanza coma dos procesos de aprendizaxe. Do mesmo xeito, requírese que sexa **integradora** facendo que desde todas as asignaturas se acaden os obxectivos establecidos para a etapa e o desenvolvemento das competencias correspondentes. Isto non impedirá, aínda así, que «o profesorado realice de xeito diferenciado a avaliación de cada materia tendo en conta os criterios de avaliación e os estándares de aprendizaxe de cada unha delas» (artigo 21.2 do *Decreto 86/2015*).

Deste xeito, e seguindo a *Orde do 21 de decembro de 2007 pola que se regula a avaliación na educación secundaria obrigatoria na Comunidade Autónoma de Galicia* e a *Orde do 23 de xuño de 2008* que a modifica, así como a *Orde do 2 de marzo de 2021 pola que se regula o dereito do alumnado á obxectividade na avaliación e se establece o procedemento de reclamación das cualificacións obtidas e das decisións de promoción e obtención do título académico que corresponda, en educación infantil, educación primaria, educación secundaria obrigatoria e bacharelato*, estableceranse medidas para que a avaliación se adapte ás necesidades do alumnado con NEAE, adopte indicadores de logro cos que avaliar o nivel de consecución dos obxectivos programados e garanta o dereito do alumnado a unha avaliación obxectiva que valore e recoñeza a súa adicación, esforzo e rendemento. O apartado de avaliación responderá, polo tanto, ás preguntas: ¿Que avaliar?, ¿cando avaliar? e ¿como avaliar?.

O obxecto a avaliar, o «que», o definimos no apartado 8. Criterios de avaliación ao nos referir aos criterios seguidos para avaliar o proceso de ensinanza e aprendizaxe ao longo do curso e, dentro de cada unidade didáctica, de xeito específico. No entanto, esta avaliación debe acoller tamén a práctica docente. É por iso que disporese dun **diario de aula** que recollerá apuntamentos sobre o grao no que os obxectivos propostos para cada tarefa estanse a cumprir, as melloras propostas e a adecuación das modificacións, tanto temporais como metodolóxicas, ás necesidades e capacidades do alumnado.

O «cando avaliar», pola súa parte, estará dividido en tres etapas diferentes:

- **Avaliación inicial:** terá lugar nas dúas primeiras semanas do curso e plantexarase por medio da observación por parte do persoal docente e a recollida de tarefas, ben sexan en soporte material como dixital. Esta avaliación será o punto de partida para observar os coñecementos previos dos que dispón o alumnado e adecuar os contidos que se van abordar nas seguintes semanas.
- **Avaliación procesual ou continua:** a súa función é de diagnóstico e orientación constante, pois serve para coñecer e valorar o traballo do alumnado, a súa evolución, o grao no que os e as educandos están a cumprir os indicadores de logro e os obxectivos propostos e o grao no que a función docente está a cumprir cos seus obxectivos iniciais.

- **Avaliación final:** ofrece unha información conxunta, aínda que non sempre concluínte, sobre o proceso de ensinanza e aprendizaxe. É unha avaliación que, neste caso, establécese a partir dunhas probas nas que sempre deberán estar presentes preguntas de comprensión, análise, exposición e preguntas curtas referidas a contidos concretos. O obxectivo é que esta avaliación non só sirva para coñecer o grao de coñecemento dos contidos vistos, senón tamén o grao de comprensión, a capacidade de formulación de novas hipóteses a partir deles e aqueles elementos nos que hai que afondar para fortalecer o proceso de ensinanza e aprendizaxe. Para realizar esta avaliación realizaranse dúas probas por trimestre que veranse complementadas por unha avaliación procesual continua. Tamén haberá, antes de rematar o curso, unha proba a maiores para aquel alumnado que non superase algún dos bloques de traballo desenvolvidos.

O «como avaliar» virá determinado polos instrumentos de avaliación. Aínda que no bloque anterior xa se detallou algún deles, a continuación expóñense de xeito pormenorizado:

a) Avaliación inicial

Partindo dos informes específicos de avaliación previa formulados polo Departamento de Orientación, elaborárase un formulario de actividades de aula no que se combinarán preguntas curtas, preguntas de relación e preguntas de comprensión sobre os contidos da materia de Xeografía e Historia. Este formulario disporá dunha rúbrica de avaliación que, ao mesmo tempo, recollerá apartados específicos referidos ás observacións do persoal docente na aula, á avaliación de elementos procedimentais desenvolvidos durante os traballos individuais e grupais e á avaliación das relacións interpersonais que se observan dentro da aula. É dicir, a avaliación inicial terá en conta: coñecemento de contidos previos e de contidos futuros, observacións do persoal docente, tarefas e traballos individuais e grupais e relacións sociais dentro da aula.

b) Avaliación continua

A avaliación continua basearase nunha observación directa e permanente do traballo do alumnado, da súa participación na aula, da súa interacción co resto do grupo e co docente ou da súa colaboración e grao de implicación nas actividades en grupo. Para a realización desta avaliación deseñaranse rúbricas, listas de control, escalas de estimación categoriais e descritivas e recollerase no diario de aula as incidencias que se puideron ter observado ao longo do curso relativas tanto ao proceso de aprendizaxe como ao de ensinanza co obxectivo de que sexa unha avaliación bidireccional.

15.b.1 Procedementos para a avaliación continua

Na avaliación da evolución do alumnado ao longo do curso levaranse a cabo os seguintes procedementos:

- Tarefas, traballos, composicións de textos e actividades en grupo e individuais: posibilitan o seguemento continuado da evolución do alumnado (comprensión de contidos e aprendizaxe das competencias).

Procurarase que sexan o máis variadas posibles (definicións, mapas, gráficos, comentarios de texto, traballos individuais ou grupais, debates etc), tanto para fomentar o desenvolvemento de todas as competencias como para atender á diversidade e aos distintos ritmos de maduración cognitiva.

- Probas de contidos: son probas escritas que permiten avaliar tanto a fixación das cuestións teóricas como as destrezas na parte práctica ou as competencias. Como regra xeral (aberta ás incidencias que poidan xurdir), realizarase un mínimo de dúas probas por avaliación.
- Probas de mapas: son probas de mapas de Xeografía física e política de cada un dos continentes nos que se propoñerán 20 puntos a localizar (mapa físico) e 40 puntos (mapa político) dos que haberá que ubicar correctamente 12 (no caso de físico) e 24 (no caso do político) para que a proba se considere superada.
- Caderno de clase: é o caderno que recolle as actividades, tarefas e propostas de aprendizaxe desenvolvidas no día a día na aula e no fogar. Para que este reciba unha avaliación favorable será necesario que estean presentes nel todas as actividades propostas durante cada avaliación, a corrección daquelas que non se fixeron correctamente e que haxa orde e claridade na exposición dos contidos.

15.b.2 Criterios de cualificación

- Tarefas, traballos, composicións de textos e actividades en grupo e individuais: terán un valor do 30% da nota final de cada avaliación. Poderase perder esta porcentaxe por:
 - Non traer as tarefas, composicións, definicións ou actividades feitas e cumprindo os criterios establecidos en cada caso (a copia ou plaxio dun traballo suporá que quede invalidado e a súa nota numérica sexa un 0).
 - Non colaborar, participar e traballar nas actividades grupais.
 - Non entregar as tarefas, composicións, definicións ou actividades na data establecida.
 - No caso de que a nota numérica dun traballo ou unha composición sexa inferior a 3,5 o autor ou autora deberá repetila para que poida facer media co resto de notas da avaliación.
- Probas de contidos: o seu valor supón o 50% da nota final de cada avaliación (no caso de que haxa dúas probas, o reparto do peso de cada unha delas neste 50% será dun 20% a primeira e un 30% a segunda). Considerarase que unha proba está aprobada cando se obteña un 5 sobre 10 no resultado numérico da mesma. Á avaliación das probas de contidos engádese un aspecto avaliable que só se terá en conta neste caso, a corrección ortográfica. Esta será avaliada en cada unha das probas do seguinte xeito:

- Por cada dúas faltas graves descontarase 0,1 sobre 10 da nota final da proba. Considérase falta grave a ausencia dunha til, os erros ortográficos (b por v; m por n; k por q, etc.), os erros gramaticais ou erros referidos á terminoloxía específica da materia.
- Por cada dúas faltas leves descontarase 0,005 sobre 10 da nota final da proba. Considérase falta leve a ausencia de puntos, de comas, de separación entre parágrafos, de letras, ou calquera outra falta na expresión escrita non recollida dentro do grupo das faltas graves.
- Probas de mapas: haberá dúas por trimestre. Aprobalas no primeiro intento suporá un 10% da nota da avaliación. Quen non as aprobe non poderá optar a ese 10%, só poderá optar á súa recuperación sumando esta un 5% da nota final. É dicir, por cada mapa aprobado no primeiro intento súmase un 0,5 ($0,5+0,5=1$) na avaliación, de ser no segundo sumarase un 0,25 ($0,25+0,25=0,5$). Será imprescindible aprobar os mapas para aprobar a avaliación, se ben, no terceiro intento e seguintes só se computará a proba como aprobada, pero non sumará nada á nota final da avaliación.
- Caderno de clase: Ao final de cada trimestre recolleranse as libretas (10%) de cada alumno/a da asignatura e avaliarase:
 - Presenza de todas as actividades propostas.
 - Orde e claridade na exposición dos contidos.
 - Corrección dos erros que se puidesen observar ao longo do trimestre.

15.b.3 Elaboración da nota media trimestral

No tocante á ponderación da cualificación dos exames na media trimestral, a nota mínima que debe de acadar o alumnado para a elaboración desta será dun 3,5. Se non chega a esta cifra, darase esa parte da materia por non superada (e seguiranse os procedementos que detallamos a continuación para a recuperación dos exames ou avaliacións).

No caso de que algún alumno ou alumna realice unha práctica fraudulenta no exame, dita proba será cualificada coa nota de 0, e suspenderá a correspondente avaliación con todas as súas consecuencias.

Para que unha avaliación se considere superada, a suma de todas as porcentaxes, e a ponderación porcentual de cada un dos apartados referidos no punto 15.b.2. debe dar como resultado un 5 sobre 10. Se non se obtén esta nota despois de realizar a ponderación, a avaliación considerarase suspensa.

15.b.4 Recuperación dunha proba ou exame

O alumnado que non acade un 3,5 na primeira convocatoria dunha proba ou exame terá a obrigación de repetilo. Esta recuperación realizarase antes do termo da avaliación ou, no caso de non ser posible, a comezos da seguinte avaliación.

Na recuperación da proba será necesario obter un 3,5 ou máis para poder facer media co resto de notas da avaliación. Se non se obtén esa nota, non se fará media. É dicir, para aprobar a avaliación hai que ter todas as probas aprobadas.

15.b.5 Recuperación dunha avaliación

Realízase unha única proba escrita de recuperación dunha avaliación por trimestre. A este respecto, só no caso de superala (cando se chegue a cinco puntos sobre 10) esta nota fará media para a obtención da cualificación da avaliación ordinaria de xuño.

Así mesmo, existirá unha proba escrita de recuperación final en xuño, coas seguintes características:

- Aqueles alumnos ou alumnas que só teñen unha avaliación pendente, realizarán unha proba dos contidos relativos aos seus bloques específicos.
- Os alumnos con dúas ou tres avaliacións pendentes examínanse da totalidade da materia.

c) Avaliación final

Terá como base a realización de probas escritas, pero tamén todo o traballo realizado ao longo do curso ou dun trimestre, os resultados arroxados polos instrumentos de avaliación e as observacións realizadas polo persoal docente e recollidas nos instrumentos de avaliación antes referidos. Esta avaliación non se poderá entender como algo illado, senón que terá que observar a evolución do alumnado ao longo do trimestre ou do curso, o traballo realizado para acadar os estándares de aprendizaxe e indicadores de logro propostos e a correlación entre esta aprendizaxe e a adquisición das competencias propostas para esta etapa.

Por outra banda, e co obxectivo de que haxa unha valoración do traballo conxunto realizado polo alumnado ao longo do curso, o conxunto da avaliación de cada trimestre realízase de xeito proporcional tendo en conta os seguintes criterios: a primeira das probas escritas de terá un peso dun 20% sobre a nota final, mentres que a segunda terá un peso do 30%; a participación na aula do alumnado terá un valor do 10% da nota entendéndose sempre que o alumnado decaerá no recoñecemento desta porcentaxe no caso de que acumule tres chamadas de atención por faltas graves dentro da aula; as tarefas e actividades en grupo e individuais valerán un 20% e o alumnado decaerá no recoñecemento desta porcentaxe no caso de non traer as tarefas feitas en tres ou máis ocasións, copiar ou plaxiar un traballo dispoñible nunha fonte allea, non colaborar ou participar nas actividades individuais ou grupais, ou non entregar as tarefas na data establecida en tres ou máis ocasións. De igual modo, haberá un caderno de clase que se valorará ao final de cada trimestre e a súa ponderación será do 10% da nota final. Neste caderno valorarase a presenza de todas as actividades propostas, a orde e claridade na exposición dos contidos e a correccións dos erros que se puidesen observar ao longo do trimestre. Tamén se realizarán dúas probas de mapas por trimestre. Aprobadas no primeiro intento suporá un 10% da nota da avaliación. Que non as aprobe, non poderá optar a ese 10%, só poderá optar á súa recuperación sumando esta un 5% da nota final. É dicir, por cada mapa aprobado no primeiro intento súmase un 0,5 sobre 10 na avaliación, de ser no segundo intento, cada mapa sumará un 0,25 sobre o 10 correspondente á parte de

mapas. De non aprobar nin o primeiro nin o segundo intento, haberá que realizar un terceiro, pero este non sumará nada.

A calificación do curso seguirá un modelo de avaliación continua. Se algún discente non obtivese un 5 de media das tres primeiras avaliacións a comezos do mes de xuño, realizarase unha proba extraordinaria das avaliacións suspensas antes de que se realice a avaliación final.

Non se establecen medidas de recuperación de pendentes para esta materia en 2º da ESO no curso 2022/2023 porque non hai ningún nin ningunha discente que acceda ao presente curso coa materia suspensa de cursos ou niveis anteriores.

Como se apuntou con anterioridade a práctica docente tamén será avaliada mediante rúbricas e escalas de estimación categorial cuxa aplicación poderá temporalizarse de xeito trimestral. Do mesmo xeito, dispórase dun diario de aula no que se recolla unha avaliación continua da práctica docente e das estratexias metodolóxicas. A programación didáctica, mentres, será avaliada a final de cada curso, ou de considerarse preciso con anterioridade, mediante unha rúbrica de avaliación que recollerá o grao de consecución dos distintos indicadores de logro propostos para a aplicación e posta en práctica desta programación.

d) Avaliación do proceso de ensino e da práctica docente.

O profesorado deberá de ter en conta, unha vez finalizado o proceso de aprendizaxe de cada unidade didáctica, a resposta dos alumnos ou alumnas ante os seus contidos e procedementos, e tomar nota no caderno de aula das incidencias que xurdiron no seu desenvolvemento.

Estas anotacións, así como outras cuestións de especial relevancia, ficarán recollidas na memoria final de curso e na programación didáctica do ano seguinte, coa finalidade de tentar corrixir ou mellorar o proceso de ensino-aprendizaxe da materia. En suma, partírase dos seguintes indicadores de logro:

1.- Avaliación da proceso de ensino e de práctica docente (Indicadores de logro)	Escala			
	1	2	3	4
Proceso de ensino:				
1.- O nivel de dificultade foi adecuado ás características do alumnado?				
2.- Conseguiuse crear un conflito cognitivo que favoreza a aprendizaxe?				
3.- Conseguiuse motivar para conseguir a súa actividade intelectual e física?				
4.- Conseguiuse a participación activa de todo o alumnado?				
5.- Contouse co apoio e implicación das familias no traballo do alumnado?				
6.- Mantívose un contacto periódico coa familia por parte do profesorado?				
7.- Tomouse algunha medida curricular para atender al alumnado con NEAE?				
8.- Tomouse algunha medida organizativa para atender al alumnado				

con NEAE?				
9.- Atendeuse adecuadamente á diversidade do alumnado?				
10.- Usáronse distintos instrumentos de avaliación?				
11.- Dáse un peso real á observación do traballo na aula?				
12.- Valorouse adecuadamente o traballo colaborativo do alumnado dentro do grupo?				

Práctica docente:	1	2	3	4
1.- Como norma xeral fanase explicacións xerais para todo o alumnado				
2.- Ofrécese a cada alumno/a as explicacións individualizadas que precisa?				
3.- Elabóranse actividades de distinta dificultade atendendo á diversidade				
4.- Elabóranse probas de avaliación de distinta dificultade para os alumnos con NEAE?				
5.- Utilízanse distintas estratexias metodolóxicas en función dos temas a tratar?				
6.- Intercálase o traballo individual e en equipo?				
5.- Poténcianse estratexias de animación á lectura e de comprensión e expresión oral?				
6.- Incorpóranse ás TIC aos procesos de ensino - aprendizaxe				
7.- Préstase atención aos elementos transversais vinculados a cada estándar?				
8.- Ofrécese ao alumnado de forma inmediata os resultados das probas/exames,etc?				
9.- Coméntase co alumnado os fallos máis significativos das probas /exames, etc?				
10.- Dáselle ao alumnado a posibilidade de visualizar e comentar os seus fallos?				
11.- Cal é o grao de implicación nas funcións de titoría e orientación do profesorado?				
12.- Realizáronse as ACS propostas e aprobadas?				
13.- As medidas de apoio, reforzo, etc establécense vinculadas aos estándares				
14.- Avaliase a eficacia dos programas de apoio, reforzo, recuperación, ampliación,.. ?				

e) Avaliación da programación didáctica

Ademais da avaliación continua da programación didáctica pautada no apartado anterior, ao final do curso realizarase tamén unha observación xeral da práctica docente. Nela teranse en conta os seguintes indicadores de logro:

- a) O nivel de impartición dos contidos e, de ser o caso, as causas da súa modificación.
- b) O grado de consecución final dos obxectivos.
- c) A ponderación das cualificacións acadadas polo alumnado.
- d) A valoración das actividades complementarias e extraescolares.
- e) O grado de consecución doutros obxectivos didácticos ou de convivencia relativos a toda a comunidade educativa.

16. Adaptación da programación ás continxencias sanitarias pola COVID-19

En febreiro de 2020 a Organización Mundial da Saúde declarou pandemia a extensión dun gromo de coronavirus denominado SARS-COV2 que tamén afectou ao noso territorio. A expansión dese gromo, ademais dunha elevadísima cifra de mortes a nivel mundial e diversas afeccións e efectos secundarios entre a poboación que o sufriu, motivou o peche dos centros educativos da Comunidade Autónoma de Galicia o día 13 de marzo de 2020. Este peche motivou un cambio na metodoloxía empregada, pois a partir de entón, e ata o final do curso 2019-2020, foi preciso recorrer ás canles dixitais.

En setembro de 2022 a declaración de pandemia mantense activa, no territorio galego e no estatal seguen a producirse novos gromos e segue presente a posibilidade de confinar ou illar a pequenos grupos de poboación. Ante esta situación, e cumprindo coa lexislación ao respecto publicada pola Consellería de Cultura, Educación e Universidade, establécense para a nosa materia tres modelos distintos de desenvolvemento da programación e de aplicación da mesma.

Todas as medidas aquí recollidas poderán sufrir modificacións en función das instrucións publicadas pola Consellería de Cultura, Educación e Universidade ou o Ministerio de Educación y Formación Profesional en cada momento. Polo tanto, o plan de acción aquí exposto non é máis que unha proposta metodolóxica vulnerable ás medidas adoptadas polas institucións competentes na materia.

16.1 Modelos de aplicación da programación didáctica no curso 22-23

16.1.1 Modelo A (presencial)

Entenderase por modelo presencial aquel no que o alumnado asista con normalidade ás aulas de xeito presencial e no que a actividade no centro supoña, a lo menos, un 90% da docencia por parte do profesorado. Neste modelo non se contempla a existencia dun gromo na aula de referencia que obrigue ao illamento do total do alumnado ou do profesorado encargado de impartir a materia. É, polo tanto, un modelo de normalidade absoluta no que as medidas de continxencia fronte á pandemia non estarían afectando ao normal desenvolvemento das sesións lectivas na aula.

Este modelo aplicará a estratexia metodolóxica e a temporalización recollidas nos anteriores apartados da programación.

16.1.2 Modelo B (semipresencial)

Entenderase por modelo semipresencial aquel no que se estableza unha diversificación de asistencia ás aulas por parte do alumnado. Aínda que este modelo

non foi plantexado ata o momento actual polas institucións educativas autonómicas e estatais para os centros de ensino Secundario e Bacharelato, si que se está a aplicar nas universidades galegas e noutros centros de estudo de España, polo que se considera de interese telo en conta ante a posibilidade de que, nun momento dado, se poña en práctica.

Neste modelo aplícase unha diferenciación de asistencia ás aulas por parte do alumnado de xeito que unha aula pódese dividir en dous grupos e que cada un destes acuda ao centro en días alternos ou sucesivos, pero sen que un grupo coincida co outro. É dicir, podería darse o caso no que a metade do alumnado acuda ao centro os luns e os martes, a outra metade mércores e xoves e os venres un e outro grupo se vaian alternando. Esta opción é a máis extendida na actualidade en centros de estudos superiores, pero a súa efectividade aínda non está demostrada, polo que calquera opción na que o total do alumnado non acuda aos centros no habitual período lectivo estaría incluída neste modelo semipresencial.

16.1.3 Modelo C (online)

Entenderase por modelo online aquel no que a asistencia ao centro se vexa restrinxida ou paralizada por orde da autoridade educativa ou sanitaria da nosa área de actuación. Este modelo implica a non asistencia ao centro educativo por parte do alumnado ou do profesorado e cumpre, en un gran número de aspectos, coas características do modelo aplicado dende o 13 de marzo de 2020 ata o final do curso 2019-2020. Dicimos que cumpre con estes aspectos, pero non en todos, porque ademais de ser o modelo de aplicación de referencia en caso dun novo confinamento da nosa comunidade educativa, tamén pode ser un modelo de aplicación no caso de que só o grupo de referencia da materia ou o profesorado que a imparte se vise afectado por unha restricción da mobilidade que implique o seu confinamento. É dicir, a diferenza do que aconteceu a finais do curso 19-20, este modelo aplicarase non só cando o conxunto da comunidade educativa se vexa confinado, senón tamén no caso de que o grupo afectado sexa só o de referencia da materia ou o profesorado que a imparte.

En calquera caso, non se considerará obrigada a súa aplicación en caso de que o alumnado ou o profesorado da materia vexan limitada a súa mobilidade e non se atopen en condicións de desenvolver a normal actividade lectiva (baixas médicas ou situacións de illamento que limiten as posibilidades de docencia online). Este modelo verase sempre condicionado polas instrucións que dite a autoridade educativa, pero o descoñecemento de cales poidan ser esas instrucións, na actualidade, fai que non se poidan determinar tampouco con exactitude os casos nos que o modelo online non se aplicará e se establezan, a título individual, estas posibles limitacións.

16.1.3.a Temporalización

A temporalización da materia durante os períodos de docencia online verase afectada polas condicionantes que establezan os cauces de comunicación. Aínda que se intentará cumprir coa temporalización prevista para o conxunto do curso no modelo presencial, haberá que adaptara esta temporalización aos posibles problemas que poidan presentar as plataformas online aconselladas para a docencia online. Ademais, hai que ter en conta que a nosa actividade docente desenvólvese nun contexto no que as comunicacións por Internet e telefonía non gozan sempre de boa cobertura e é

bastante habitual que se produzan cortes ou desconexións temporais do servizo que impidan o normal desenvolvemento das clases.

Ante a previsión de que se poida dar unha incidencia temporal nas plataformas online de referencia establecidas pola Consellería, o profesorado intentará dotar de actividades e materiais ao alumnado para que poida traballar na casa a materia que estaba prevista para o día no que se produciu esa incidencia.

No caso de que se dea unha incidencia mantida no tempo, ben sexa nas plataformas online de referencia establecidas pola Consellería ou nas infraestruturas de telecomunicacións, e impida o normal desenvolvemento das sesións lectivas, o problema será comunicado á dirección do centro e á inspección educativa.

16.1.3.b Relación entre contidos, criterios de avaliación, competencias clave, elementos transversais e estándares

A relación entre contidos, criterios de avaliación, competencias clave, elementos transversais e estándares establecida na programación presencial manterase na docencia online. Só no caso de que, como sucedeu na terceira avaliación do curso 2019/2020, a autoridade educativa resolva unha adaptación desta realizaranse os cambios que se consideren oportunos dende o departamento de Xeografía e Historia para cumprir coa legalidade.

De realizarse unha adaptación deste apartado, daráselle publicidade á relación modificada de contidos, criterios de avaliación, competencias clave, elementos transversais e estándares mediante a páxina web do centro.

16.1.3.c Metodoloxía didáctica

A posta en práctica desta programación mediante cauces telemáticos implicará unha modificación na metodoloxía diaria aplicada na aula. Deste xeito, as actividades individuais ou grupais propostas polo docente realizaranse mediante a Aula Virtual do centro e as ferramentas dixitais das que a comunidade educativa dispoña para unha aprendizaxe diversificada. Pola súa banda, as sesións de intercambio de coñecementos e desenvolvemento dos mesmos de xeito oral se realizarán mediante a plataforma de comunicación Webex sempre e cando esta plataforma permita o normal acceso de todo o alumnado do grupo de referencia. De non ser posible esa comunicación online (algo que foi moi habitual nos cursos anteriores debido a que o alumnado manifestou problemas de cobertura ou de conexión online especificamente mediante Webex e o propio profesorado experimentou eses problemas con esta plataforma) agardaranse instrucións por parte da autoridade educativa competente.

Polo que respecta ás ferramentas de avaliación, estas adaptaranse ás posibilidades de avaliación online que ofrezca a Aula virtual do centro ou calquera outra ferramenta complementaria que garanta a privacidade do alumnado. Tamén será avaliada a participación nas conexións online co alumnado e os traballos e tarefas realizadas ao longo de cada período de aplicación do modelo online.

16.1.3.d Avaliación

A avaliación dun modelo de aprendizaxe online virá determinada non só polas circunstancias de confinamento do alumnado e do profesorado que se poidan dar, senón tamén polas instrucións que dite a autoridade educativa ao respecto. Deste xeito, aínda que como norma xeral se manterán as ferramentas de avaliación propias do modelo presencial, no caso de que unha ou o conxunto do grupo se atopen baixo

confinamento, e sempre que esta situación se manteña no tempo ata completar unha avaliación, empregaranse os seguintes procedementos e ferramentas:

a) Procedementos para a avaliación continua (online)

Na avaliación da evolución do alumnado durante o período de tempo no que se teña que desenvolver unha metodoloxía online:

- Participación nos grupos de traballo online e nas clases: valorarase o interese, a participación, o esforzo e o comportamento. Unha chamada de atención grave suporá a perda completa da nota correspondente a este apartado da avaliación.
- Tarefas, traballos, composicións de textos e actividades en grupo e individuais: posibilitan o seguimento continuado da evolución do alumnado (comprensión de contidos e aprendizaxe das competencias). Procurarase que sexan o máis variadas posibles (definicións, mapas, gráficos, comentarios de texto, traballos individuais ou grupais, debates etc), tanto para fomentar o desenvolvemento de todas as competencias como para atender á diversidade e aos distintos ritmos de maduración cognitiva.
- Probas de contidos: terán lugar sempre e cando as condicións establecidas pola autoridade educativa nolo permitan.

b) Criterios de cualificación

- Participación na aula: ponderará un 10% da nota final de cada avaliación. Este 10% poderase perder pola comisión dunha falta grave.
- Tarefas, traballos, composicións de textos e actividades en grupo e individuais: terán un valor do 50% da nota final de cada avaliación.

Poderase perder esta porcentaxe por:

- Non presentar as tarefas, composicións, definicións ou actividades feitas e cumprindo os criterios establecidos en cada caso (a copia ou plaxio dun traballo suporá que quede invalidado e a súa nota numérica sexa un 0).
- Non colaborar, participar e traballar nas actividades grupais.
- Non entregar as tarefas, composicións, definicións ou actividades na data establecida.
- No caso de que a nota numérica dun traballo ou unha composición sexa inferior a 3,5 o autor ou autora deberá repetila para que poida facer media co resto de notas da avaliación.
- Probas de contidos: o seu valor supón o 40% da nota final de cada avaliación (no caso de que haxa máis de dúas probas, o reparto do peso de cada unha delas neste 40% será proporcional). Considerarase que unha proba está aprobada cando se obteña un 5 sobre 10 no resultado numérico da mesma. Á avaliación das probas de contidos engádese un aspecto avaliabile que só se terá en conta neste caso, a corrección ortográfica. Esta será avaliada en cada unha das probas do seguinte xeito:
 - Por cada dúas faltas graves descontarase 0,1 sobre 10 da nota final da proba. Considérase falta grave a ausencia dunha til, os erros ortográficos (b por v; m por n; k por q,

etc.), os erros gramaticais ou erros referidos á terminoloxía específica da materia.

- Por cada dúas faltas leves descontarase 0,005 sobre 10 da nota final da proba. Considérase falta leve a ausencia de puntos, de comas, de separación entre parágrafos, de letras, ou calquera outra falta na expresión escrita non recollida dentro do grupo das faltas graves.

No caso de que a autoridade educativa estableza a prohibición de realizar probas de contidos online, o reparto da porcentaxe de cada unha das ferramentas será: participación na aula e ponderará un 20%; tarefas e traballos ponderará un 80%.

c) Elaboración da nota media trimestral

No tocante á ponderación da cualificación dos exames/traballos na media trimestral, a nota mínima que debe acadar o alumnado para a elaboración desta será dun 3,5. Se non chega a esta cifra, darase esa parte da materia por non superada (e seguiranse os procedementos que detallamos a continuación para a recuperación dos exames ou avaliacións).

No caso de que algún alumno ou alumna realice unha práctica fraudulenta no exame/traballo, dita proba será cualificada coa nota de 0, e suspenderá a correspondente avaliación con todas as súas consecuencias.

Para que unha avaliación se considere superada, a suma de todas as porcentaxes, e a ponderación porcentual de cada un dos apartados referidos no punto 16.1.3.d.b) debe dar como resultado un 5 sobre 10. Se non se obtén esta nota despois de realizar a ponderación, a avaliación considerárase suspensa.

d) Recuperación dunha proba, exame ou traballo

O alumnado que non acade un 5 na primeira convocatoria dunha proba, exame ou traballo terá a obrigatoriedade de repetilo. Esta recuperación realizarase antes do termo da avaliación ou, no caso de non ser posible, a comezos da seguinte avaliación.

Na recuperación da proba, exame ou traballo será necesario obter un 3,5 ou máis para poder facer media co resto de notas da avaliación. Se non se obtén esa nota, non se fará media. É dicir, para aprobar a avaliación hai que ter todas as probas, exames ou traballos aprobados.

Se unha persoa suspende unha proba online (estando en confinamento) e recibe a alta para volver ao modelo presencial antes da recuperación deberá facer esa recuperación da proba xa no modelo presencial.

e) Recuperación dunha avaliación

Realizarase unha única proba escrita de recuperación dunha avaliación por trimestre. A este respecto, só no caso de superala (cando se chegue a cinco puntos) esta nota fará media para a obtención da cualificación da avaliación ordinaria de xuño. No caso de que a persoa que ten facer a recuperación dunha avaliación estea confinada (e sempre que se trate dunha situación transitoria que non se manteña máis dun mes) agardarase á súa volta ao centro para fixar unha data para a recuperación. En calquera caso, esta data debe fixarse para os primeiros días de volta ás aulas por parte desa persoa.

Asimesmo, existirá unha proba escrita de recuperación final en xuño, coas seguintes características:

- Aqueles alumnos ou alumnas que só teñen unha avaliación pendente, realizarán unha proba dos contidos relativos aos seus bloques específicos.
- Os alumnos con dúas ou tres avaliacións pendentes examinaranse da totalidade da materia.
- En caso de que a persoa que debe recuperar en xuño estea confinada, agardaranse as indicacións da autoridade educativa ou, de non existir, establecerase un modelo para poder realizar a recuperación dentro dos prazos establecidos. En calquera caso, esa proba que se realice (nun caso de confinamento) seguirá as características antes sinaladas (aqueles alumnos ou alumnas que só teñen unha avaliación pendente, realizarán unha proba dos contidos relativos aos seus bloques específicos; os alumnos con dúas ou tres avaliacións pendentes examinaranse da totalidade da materia).

f) Avaliación final

Desde o punto de vista da cualificación final ordinaria, realizarase unha media das notas acadadas nas tres avaliacións, considerándose que o alumnado supera a materia se chega a cinco puntos sobre dez.

O redondeo da cualificación, será á alza cando a parte decimal sexa igual ou superior a 0,5 e á baixa no caso oposto.

g) Avaliación extraordinaria

Aquel alumnado que non acade unha cualificación igual ou superior a 5 puntos na avaliación ordinaria de xuño, deberán realizar unha proba extraordinaria en setembro sobre todos os contidos do curso, independentemente de que durante este tiveran algunha avaliación trimestral superada. Esta proba escrita constará dunha serie de exercicios que partiran dos contidos ou competencias mínimas requiridas na materia. As condicións de realización desta proba escrita virán determinadas pola autoridade educativa competente ou, de non ofrecerse instrucións concretas, será o docente da materia o que determine como se levará a cabo a súa realización.

17. Bibliografía

- Generales, C. (1978). Constitución Española 1978. *Boletín Oficial do Estado*.
- Ley Orgánica 8/2013, de 9 de decembro, para a mellora da calidade educativa.
- Ley Orgánica 2/2006, de 3 de maio, de Educación.
- Ley Orgánica 8/1985, de 3 de xullo, reguladora do Dereito á Educación
- Ley Orgánica 1/1981, de 6 de abril, do Estatuto de Autonomía de Galicia.
- Real Decreto 1105/2014, de 26 de decembro, polo que se establece o currículo básico da Educación Secundaria Obrigatoria e do Bacharelato.
- Real Decreto 83/1996, de 26 de xaneiro, polo que se aproba o Regulamento orgánico dos institutos de educación secundaria.
- Lei 2/2014, do 14 de abril, pola igualdade de trato e a non discriminación de lesbianas, gays, transexuais, bisexuais e intersexuais en Galicia.
- Decreto 86/2015, de 25 de xuño, polo que se establece o currículo da Educación Secundaria Obrigatoria e do Bacharelato na Comunidade Autónoma de Galicia.

- Decreto 324/1996, de 26 de xullo, polo que se aproba o Regulamento orgánico dos institutos de educación secundaria.
- Decreto 229/2011, do 7 de decembro, polo que se regula a atención á diversidade do alumnado dos centros docentes da Comunidade Autónoma de Galicia nos que se imparten as ensinanzas establecidas na Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.
- Decreto 8/2015, do 8 de xaneiro, polo que se desenvolve a Lei 4/2011, do 30 de xuño, de convivencia e participación da comunidade educativa en materia de convivencia escolar.
- Orde do 21 de decembro de 2007 pola que se regula a avaliación na educación secundaria obrigatoria na Comunidade Autónoma de Galicia.
- Orde do 23 de xuño de 2008 pola que se modifica a do 21 de decembro de 2007 pola que se regula a avaliación na educación secundaria obrigatoria na Comunidade Autónoma de Galicia.
- Orde do 22 de maio de 2022 pola que se aproba o calendario escolar para o curso 2022/23 nos centros docentes sostidos con fondos públicos na Comunidade Autónoma de Galicia
- Resolución do 10 de novembro de 2021, da Dirección Xeral de Relacións Laborais, pola que se dá publicidade das festas laborais de carácter local para o ano 2022 correspondentes aos concellos das catro provincias da Comunidade Autónoma de Galicia
- Resolución do 22 de maio de 2022, da Secretaría Xeral de Educación e Formación Profesional, pola que se ditan instrucións para o desenvolvemento das ensinanzas de educación infantil, educación primaria, educación secundaria obrigatoria e bacharelato no curso académico 2022/23.
- Orde do 2 de marzo de 2021 pola que se regula o dereito do alumnado á obxectividade na avaliación e se establece o procedemento de reclamación das cualificacións obtidas e das decisións de promoción e obtención do título académico que corresponda, en educación infantil, educación primaria, educación secundaria obrigatoria e bacharelato